

અંત્યજ્ઞે મૂળ બ્રાહ્મણ છે

લેખક : ડૉ. વિ. કૌશિક પંડિત : નિરૂપકાચાર્ય : એમ. ડી. (હોમીઓ)

જ. સ. ૧૯૧૬ માં મુંબઈમાં મહારાજા શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડના
અધ્યક્ષપણા નીચે કરાયેલી અંત્યજ્ઞ પરિષદમાં

વાંચેલો નિબંધ.

દુષ્કાર : વધારા સાથેની ગુજરાતી ત્રીજી આવૃત્તિ, પ્રતો ૫૦૦૦૦

કૌમલ ૦-૪-૦

પુસ્તક મળવાણું ઠેકાણું :—કર્તા પાસેથી : મુ. પાટણ : છલ્લે અમલવાદ.

એ બાલ

જ. સ. ૧૯૧૬ માં મુંબઈમાં ફ્રેન્ચપુલની નીચે વડોદરાના મહારાજા
સયાજી સયાજીરાવ ગાયકવાડના પ્રમુખપણા નીચે એક મોટી “અંત્યજ્ઞ-
પરિષદ” કરાઈ હતી. તે સમયે (દાલ સ્મરણ) પ્રાચીન સ્મરણીય લોકમાંથી
શ્રી બાલ ગંગાધર ટિળકે અંત્યજ્ઞની અસ્પૃશ્યતા દૂર કરનારો એક પ્રસ્તાવ
મૂક્યો હતો જેનું સમર્થન તે સમયના, મુંબઈની સેન્ટ જેવીઅર કોલેજના
સંસ્કૃત અધ્યાપક ડૉ. વિશ્વામિત્ર કૌશિક પંડિતે કરતાં અંત્યજ્ઞે મૂળ
કેણ છે તે બાબતમાં પ્રકાશ પાડનાર એક નિબંધ વાંચ્યો હતો. એ પરિ-
ષદના અનંત : સંચાલક રેવરન્ડ શ્રીદેવે એમને એ નિબંધ છા

નિર્ણય કરતાં સમજે એક લઘુ પુસ્તક “ઠેડ બ્રાહ્મણ છે”

ને હિન્દી ભાષાનું પાળ્યું થયું છે. હિન્દી ૦

... ત. એ પુસ્તકની અ

અન્યજો (મૂળ) બ્રાહ્મણો છે.

- સ. ભલા, આપણા ભારતવર્ષમાં અન્યજ તરીકે જાણીતી થયેલી જાતિયો જેવી કે દેડ, ભંગી, ચમાર ચૂહડા, મહેતર રહેતિયા, મેઘ, બટવાલ, ડામ નિષાદ, ધાનક, પારિયા, માંગ, મહાર આદિવાસી માતંગ, રૂપાશ્વર વિગેરે મોઝા, ભિલ, વાધરી, ગોડ ખંદાલ જુતકર આદિ સ્પૃશ્ય તેમજ અસ્પૃશ્ય પણ જુદા જુદા પ્રાંતોમાં જુદાં જુદાં નામોથી વાસ કરી રહી છે, અને જેને હિન્દુ વર્ણસ્થ દિન્દુ લોક અડકવાથી પણ અધર્મ માને છે તે સર્વ અન્યજ તરીકે ગણવામાં આવી છે. ક્યાંથી અહીં આવી વસી હશે તે વિષયમાં તમે કંઈ જાણો છો ?
- જ. હા, ભારતવર્ષની બહારથી ક્યાંથીએ એ લોકો આવ્યા નથી. પણ આપણા દિન્દુ બંધુઓ છે, એટલું જ નહિ પણ મૂળ ચાર વર્ણોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતા બ્રાહ્મણો પૈકી એ લોકો છે.
- સ. તમે આ શું કહેો છો, હું તે માનવા તૈયાર નથી.
- જ. ભાઈ, જરા તમારા મગજને શાન્ત રાખી, પક્ષપાતના ચરમા જરા દૂર કરી મારી દલીલ સાંભળશો તો હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે તમે મારી વાતને જરૂર મળતા થશો.
- સ. ચાલો ત્યારે સાબિત કરો.
- જ. જુઓ સાંભળો, પ્રથમ તો, તમારે જાણવું જોઈએ કે આપણા ભારત-વર્ષમાં જુના કાળમાં એટલે કે આજથી આશરે અઢી હજાર વર્ષો પૂર્વે નરક ઉપાડવાનું કાર્ય માણસો મારફતે લેવામાં આવતું જ નહિ. તે સમયમાં દિન્દુમાં જેટલી મનુષ્ય સંખ્યા હાલ છે તેટલી મહોટી હતી જ નહિ; મનુષ્યો મહોટે ભાગે ગ્રામવાસીઓ હતા. હજી પણ જેથી મનુષ્યો ગામડામાં જ વસે છે. એ ગ્રામોમાં મળતું જીવન ગાળવાનાં સાધનો સુલભ હોય વસતાં જીવન વધારે ને વધારે

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૨૨૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સંલ્પને મૂળ પ્રાપ્તિ
છે

વિષય રૂ. ૧૧૬૨૭ ના

કુરુપદ્ધતી જે ગામડાંઓ હજી દુષિત થયાં નથી ત્યાં તમે એકપણ ભંગી જોશો નહિ. અને તે જુના કાળમાં તો ભંગીની આવશ્યકતાઓ એમને પ્રતીત થઈ નહોતી એટલે ભંગીઓનો વર્ગજ ઉભો થયો ન હતો. હવે જે તે સમયમાં નગરો હતાં તેની આંધણી હાલના કરતાં કંઈ જુદાજ પ્રકારની હતી. એમ “લાંસાંગ” આદિ ચીનદેશવાસી યાત્રીઓ જે ઇ. સ. ત્રીજી અને છઠ્ઠી શતાબ્દીમાં ભારત આવ્યા હતા અને જેણે અહીંનું વર્ણન કર્યું છે તેથી માલમ પડે છે. શહેરો કંઈ બહુ ન હતાં. અને જે હતાં તે એક હારમાં લાંબા ને લાંબા બંધાતાં. આવા શહેરોમાં પણ મળત્યાગને માટે ખેતરો અને જંગલોમાં જવાનો રિવાજ છે. અને ડોસાં, અશક્ત સ્ત્રી પુરૂષ અને બાળકો માટે પોતાનાં ઘરોના પાછળના વાડામાં એક ખાડો ખણવામાં આવતો અને તેમાંજ તે જોડવણ કરવામાં આવતી. મળ ભેગો થયે ધણીવાર માટી, અથવા મીઠું નાંખી તેને પૂરી દેવામાં આવતો. દુર્ગન્ધ દૂર કરવા તે સમયે સારામાં સારો માર્ગ તેમને એ જ જણાયો હતો. હજીપણ દક્ષિણના કોકણપ્રાન્તમાં ગુજરાત અને કાઠિયાવાડમાં ઘણે ઠેકાણે આ જુની પ્રથા જ ચાલુ છે. જેને શૌચકૂપ, ખાળકુવા અથવા તાજખાનું કહે છે. વીસમીસદીના મ્હોટાં મ્હોટાં શહેરોમાં જે રીતે મનુષ્યો મારફતે નરક સાફ કરાવી તે નરકની ગન્ધાતી ટોપલીઓ એમને માથે ઉચકાવી સર્વ પ્રાણીઓમાં પ્રેષ્ટ એવી મનુષ્યજાતિનું જેટલું અપમાન કર્યું છે તેટલી હદ સુધી આપણા વડવાઓ પહોંચ્યા નહોતા. બળદને બદલે માણસોને હજીમાં જોડવા એ જેમ બને રીતે, કુદરતી લાયકાત અને અર્થશાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે તેમ એ જુનાકાળમાં સૂચના કિરણો અને ડુકરો આદિથી તે કાર્ય કુદરતી રીતે થઈ જતું હોવાથી “ધનુરપુત્ર” માણસ જાતને એવા ધૃષ્ટિત કાર્યમાં તેઓએ લગાડ્યા ન હતાં. બદલે માણસો આપણો મળ સાફ કરે એ તેમના ખ્યાલમાંજે આવવું મુશ્કેલ હતું. મનુષ્યો મારફતે મળ ઉપાડવાની પદ્ધતિનો અધિક સ્પષ્ટ પડતો કાળ મુસલમાનોનાં આ દેશપર આક્રમણ પછીનો કહી શકાય. માટે જ જનજ (જન્ય-એ-જર=જરની જગ્યા) પાયખાનું, ટટી વિગેરે ફારસી આદિ ભાષાના આપણામાં દાખલ થયા છે. અહીં હજાર વર્ષ પૂર્વેના કોઈપણ ગ્રન્થ કે શાસ્ત્રોમાં. “ભંગી અથવા મળવહન કરનાર” એવા અર્થવાળો કોઈપણ શબ્દ ઉપલબ્ધ થતો નથી.

સા. ત્યારે ચંડાળ, અપચ વિગેરે કાણ છે.

જ. તે કલા તેટલા જ શબ્દો નહિ બલકે બીજા ધણા શબ્દો એવા આવે છે. જુઓ અમરકોષ બીજો કાંડ, શ્લોક ૧૯-૨૦.

ચણ્ડાલ પ્લવમાતૃક દિવાકીર્તિ જનગમા:

નિષાદ શ્વપચાવન્તેવાસી ચાણ્ડાલ પુક્કસા:

મેઘા: કિરાત શબર પુલિન્દા મ્લેચ્છજાતય:

અર્થ—ચંડાળ, પ્લવ, માતંગ, દિવાકીર્તિ, જનંગમા, નિષાદ શ્વપચ, અન્તેવાસી, ચંડાલ, પુક્કસ. એ સર્વ ચંડાલના પર્યાયો છે. અને કિરાત શબર પુલિન્દ તેમજ મ્લેચ્છ તેના ઉપબેદો છે. ક્યાંક મૃતપ શબ્દ પણ આવે છે. પણ આ સર્વ શબ્દોમાં “લંગીને દર્શાવનાર કાષ્ઠપણુ શબ્દ નથી. તે આપણે તેની બ્યુત્પત્તિ જે અમરકોષની બાનુદિક્ષિત રચિત “બ્યાખ્યા સુધા” નામની ટીકામાં આપી છે તે તપાસીએ. ચંડાલ, ચઢિકોષે એ ધાતુથી બને છે. જેનો અર્થ “કોપ કરનાર” એવો થાય છે. પ્લૌવ, એ પ્લુ એટલે કુદવું તે પરથી “કૂદી કૂદીને ચાલનાર” એવો તેનો અર્થ થાય છે.

દિવાકીર્તિ = દિવા + અકીર્તિ અને દિવા + કીર્તિ એમ બન્ને વિગ્રહો આવ્યા છે. અર્થાત્ જેનું નામ દિવસે ન લેવાય, અને કેટલાએકો એમ માને છે કે દિવસેજ તેનું નામ લેવાય. બીજા શબ્દોમાં કહિયે તો દિવસે કામ કરી રાતે ચાલ્યા જાય. જનંગમ = “અધમાન જનાન ગચ્છતિ” = અધમ લોકોમાં જનાર. નિષાદ = “નિષક્તમસ્મિન પાપમ્” = “જેમાં પાપ આવી બેઠું છે” તે. શ્વપચ = શ્વ + પચ = કુતરા રાંધનાર. અન્તેવાસી, અન્તે + વાસી = ગામ બહાર રહેનાર. ચંડાળ = ચંડાળ, અર્થ બન્નેનો એકજ છે. પુક્કસ = પુત્ર કસતિ મરેલાં પશુઓને ધસડી લઇ જનાર. કિરાત, કૃ = વિખેરવું અને અત્ત = સતત ચાલવું. એ પરથી હમેશ (પશુપક્ષી વિગેરેનું લોહી) વિખેરનાર શબર = શબ + ર = મુઠી લઇ જનાર. પુલિન્દ, પુલ્લ = મહત્વે = મહત્વવાળો. મ્લેચ્છ = અવ્યક્ત-શબ્દ અર્થાત્ અવ્યક્ત, અશુદ્ધ બોલનાર “મ્લેચ્છ” કહેવાય છે. મૃતપ = “મહેલું પીનાર” એવો અર્થ થાય છે.

તમે જોઇ શકશો કે ઉપર દર્શાવેલા કાષ્ઠપણુ શબ્દનો અર્થ “નરક વહન કરનાર” એવો થતો નથી.

૩. પણ જ્યારે ચંડાળ, શ્વપચ મૃતપ એ શબ્દો આવે છે; ત્યારે કુતરાં રાંધી ખાનાર અને મરેલાં પશુઓનું માંસ ખાનાર એવી જાતિયો

કૃત્યથી તેને કંપારી છૂટી. તેણે દેવ દેવતાઓનું શરણ
એક પછી એક દેવતાઓની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. પ્રથ
પછી બીજા દેવતાની એમ ધણા એક પછી એક દેવતાઓના.
નાને અંતે ઉપાની પ્રાર્થનાથી તેના પાશ્વ ઢીલા થઈ ગયા અને ૫
તેને માશી આપી. શુન:શેષ છૂટો થયો અને રાજી થયો પણ ૬૧
તેણે પોતાના પિતા અજીર્ણની પાસે જવાની ના પાડી એટલું જ
નહિ પણ મને તમારો ધર્મપુત્ર કરો એમ વિશ્વામિત્રને તેણે આજીજી
કરી. વિશ્વામિત્રે ખુશીથી તેમ કરવાનું સ્વીકાર્યું. વિશ્વામિત્રને સો
પુત્રો હતા તેમાં સૌનું મ્હોટપણુ શુન:શેષને આપવાનું સ્વીકાર્યું. હવે
પછી જે બન્યું તે તે અંતરેય બ્રાહ્મણનો અક્ષરશ્ચ: પાડ અને તેના
૫૨ શ્રી સાયણાચાર્યનું સંસ્કૃત બાળ્ય નીચે પ્રમાણે છે.

તસ્યદ્ વિશ્વામિત્રસ્યૈક શતં પુત્રા આસુ: પશ્ચાશદેવ
ન્યાયાંસોમધુચ્છન્દસ: પશ્ચાશત્ કનીયાંસ । તદ્દયે ન્યાયાંસા ન
તે કુશલ મેધિરે તાતનુવ્યાજહારઅન્તાન ષ: પ્રજામક્ષીઢ્ટેતિ ।
ત પતે આન્ધ્રા: પુણ્ડ્રા: શવરા: પુલ્હિન્દા મૃતિષા હત્યુદન્યા
વૈહલો મ્બન્તિ વિશ્વામિત્રો દસ્યુનાં ભૂયષ્ઠા ઇતિ.
તેણે વિશ્વામિત્રની મદદ આહી. અને તેણે શુન:શેષને દેવતાઓને શરણે
જઈ પ્રાર્થના કરવાની બલામણુ કરી.

સાયણાચાર્યનું બાળ્ય—

તત્તતેષુ ઇકશત સંઘ્યાકેષુ પુત્રેષુ ગધ્યે યૈ મધુચ્છન્તો ન્યાયાન્સો
જ્યેષ્ઠા: પશ્ચાશત સંઘ્યાકા સન્તિતે શુન:શેષસ્ય વિશ્વામિત્ર પુત્રત્વં કુશલં ન
મેનિરે ઇદં સમીચીનમિતિ નાજ્ઞીકૃતવન્ત: તાન્ જ્યેષ્ઠાન્ પશ્ચાશત સંઘ્યાકાન્
અનુલસ્ય વિશ્વામિત્રો વ્યાજહાર વ્યાહરણં શાપરૂપં વાક્યમુક્તવાન્ । કે જ્યેષ્ઠ
પુત્રા: યુષ્માકં મદીયજાતિ લાઙ્ગનાં પ્રજા: પુત્રાદિકા: અન્તાન્ મક્ષીષ્ઠ
ચાળ્હાલાદિ રુપાન્ નીચજાતિ વિશેષાન્ મજતામિતિ । તેણી શાપા સન્ત:
અન્ધ્રત્વાદિ પશ્ચજાતિ વિશેષા: મ્બાન્ત ॥ ઇતિ શબ્દસ્ય તત્ પ્રકારદર્શનત્વાદ્
અન્યેઽપિ નીચ જાતિ વિશેષા: સર્વે વિવિક્ષિતા: । ઉદગતો અન્ત: ઉદન્ત:
અત્યન્ત નીચજાતિ તત્ર મધા ઉદન્યા: તે વાહવોડનેક વિષા વિશ્વામિત્ર
અન્તિજા દસ્યુનાં તસ્કરાણં મધ્યે ભૂયષ્ઠા અત્યધિકા: ।

અંતરેય બ્રાહ્મણુ છઠી પત્રિકા, ૩ ને અધ્યાય.

રાતી ભાષાન્તર-વિશ્વામિત્રના સો પુત્રો હતા તે સો છોકરાઓમાં
 મધુચન્દ્રસૂત્રી મ્હોટા અને બાકી તેથી ન્હાના, મધુચન્દ્રસૂત્રી માંડી
 ડાટા પચાસ છોકરા હતા તેમણે (સ્વપિતા) વિશ્વામિત્રનું શુનશોષનું
 તત્વ સ્વીકાર્યું નહિ. આથી વિશ્વામિત્ર (ગુસ્સે થઈ) તે પચાસ પુત્રોને
 શાપ આપ્યો. “હે જ્યેષ્ઠ પુત્રો તમારાં સન્તાનો મારી (બાહણ) જાતિ
 ઓળંગીને તે પુત્રપૌત્રાદિ પ્રજા અન્યજ, ચાંડાળાદિ રૂપ નીચ જાતિ
 વિશેષને પામે. શાપ પામેલા તેઓ આંધ્ર, પુન્ડ્ર, શબર, પુલિન્દ તેમજ
 મૂતિજા જાતિવિશેષને પામ્યા. મૂળમાં “હતિ” શબ્દનો પ્રકાર દર્શન
 અર્થાત્ “વિજેરે વિજેરે” “બીજાઓ પણ” આવા અર્થમાં હોવાથી
 અન્ય પણ નીચ જાતિવિશેષે સર્વે (વિશ્વામિત્રના પચાસ પુત્રોના વંશજો)
 છે એમ વિવક્ષિત છે. ઉદ્ભવ અન્ત છે જેનો તે “ઉદન્ત”=અત્યન્ત
 નીચ જાતિઓ અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા તે “ઉદન્ત્યા”=અત્યજો છે.
 અને તેઓ અનેક જાતના (જુદે જુદે સ્થાને જુદાં જુદાં નામોથી સેંકડો
 જાતિઓમાં વહેંચાયેલા) હોઈ વિશ્વામિત્રના પચાસ પુત્રોના વંશજો દરયુ અર્થાત્
 તસ્કરાદિ જાતિઓમાં મુખ્ય ભાગે વેંચાયેલા છે. આ પરથી સ્પષ્ટ જ છે કે
 ચંડાલાદિ મદ્રાસ આદિ પ્રદેશોમાં જાણીતા આન્ધ્રો, પુન્ડ્ર જણવા પ્રમાણે
 બંગાલદેશ અને તેની સીમાના અસ્પૃશ્ય જણાતા લોકો, રાબર=મુંડા ધસડ-
 નારા લોકો શબ્દ શબ્દો લિલ્લ વાચી પણ આવ્યો છે. એટલે પછી લિલ્લ,
 તેને મળતા આવતા વાધરી, કાથોડી, કાતકરી જોડ, કોરકુ, સંતાલ, સુરત
 જીજ્ઞાના ઢોડિયા, નાયકા, દુબળા વિજેરેનો પણ અર્થ ગ્રહણ થઈ શકે છે.
 જો કે આ કોમો હવે સુધરી ગઈ છે અને મુંડા ધસડતી નથી. અને અસ્પૃ-
 શ્ય રહી નથી. તેમજ મોચીઓનો પણ એજ વર્ગમાં સમાવેશ થઈ શકે
 છે. તેઓ મુંબઈ ઇલાકામાં તો અસ્પૃશ્ય જ છે. “પુલિન્દ” એ નામની
 જાતિથી હું પરિચિત નથી પણ લિલ્લ સમાન જાતિ તે હોવી જોઈએ. પૂર્વ
 જણાવેલા પચાસ પુત્રો તો તે ચંડાલવાસી છે, “મૂતિજા” નામથી ઓળ-
 ખાતી જાતથી પણ હું પરિચિત નથી. તે કોઈ વનવાસી અન્યજ હોવી
 જોઈએ. ઉપર જણાવેલી અન્ધ્રાદિ સર્વ અન્યજ કોમો વિશ્વામિત્ર ઋષિના
 મધુચન્દ્રસૂત્રી આદિ પચાસ પુત્રોના વંશોમાંથી ઉતરી આવી છે તે તો આપણે
 જોઈ લીધું એ સર્વે બાહણો હતા. એજ કોમોમાંથી કાળ જતે, વણવાનું
 કામ કરવાથી વણકર મળવહન કરવા લાગ્યાથી બંગી, કે ઢેડ, ચામડાનું કામ
 કરવાથી ચર્મકાર ચમાર-જોડા આદિ શિવવાથી મોચી, મહાર માંજ
 એવાં નામો ધારણ કરનારી ઉપજાતિઓ પ્રસિદ્ધિમાં આવી છે. મૂળ સર્વે

ખાદ્યો હતા. એ પણ અહીં સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે, કેટલાક ઇતિહાસલેખક પાશ્ચાત્યો, અને તેમના વિચારોથી આરકત આંખવિખેડો અને સાક્ષરમન્યો “આ સર્વ જાતિયો મૂળ આર્યોવર્તના બહારના પ્રદેશમાંથી અહીં આવી વસી અને તે હિન્દુઓ નથી” “અથવા ભારતની મૂળ જંગલી જાતિયો છે ઇત્યાદિ કહે છે.” તે કેટલું અસત્ય છે, એ કપોલકલ્પના એક અવિભક્ત હિન્દુ-જાતિને ધણા દુઃકડાઓમાં તોડી બતાવી અસ્તવ્યસ્ત કરી નાંખવાની એક રાજનૈતિક કુટીલ યુક્તિ કાં ન હોય ?

ઉપર જણાવેલી, ઐતરેય ખાદ્યજીની કથા શ્રીમદ્ ભાગવતમાં નવમા સ્કન્ધના સાતમા અને સોળમા અધ્યાયમાં પણ આપી છે, જોઈ લેવી.

સ. હા શોક ! જે જાતિયો જોડે સદિયોથી તે અત્યાર સુધી આપણે અમાનુષોચિત વ્યવહાર કર્યો, કૃતરાં કરતાંએ જેને અમે નીચ સમજી બેઠા, તે તો બધા આપણા જ બન્ધુઓ અને પૂર્વે ખાદ્યજી હતા. શું હિન્દુજાતિની આ દશા થઈ ? વિદ્વદર્શ આપે મારું અમાન દૂર કર્યું માટે આપનો હું બહુ ઝણી થયો છું.

હજી મારે વધુ પૂછવું છે, આપે આપની પંજળની અને હિમાલયની પાત્રાનું વર્ણન કરતાં એકવાર જણાવ્યું હતું કે એ તરફ “વાસિષ્ઠ મેધ” નામની ત્યાં મ્હોટી કેમ છે અને તે વસિષ્ઠ ઋષિના વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા છે તે હું કંઈ સમજ્યો નહિ

જ. કાશ્મીર રેટના ભદરવા નામના જીજ્ઞામાં મુખ્યભાગે અને અન્યત્ર પણ, તથા જમ્મૂ પ્રાન્તમાં, તેની પાસે પંજળને છોડે આવેલા શિયા-લકોટ જીલ્લામાં, કાશ્મીરની હદથી જોડાયેલા અંખા રાજ્યમાં અને એ તરફના બીજા વિભાગોમાંએ, “વાસિષ્ઠમેધ” નામની મ્હોટી જાતિ છે. છેલ્લી વસતિ ગણનામાં તે જાતિની સંખ્યા માત્ર કાશ્મીર રાજ્ય માજી ૭૪૭૬૨ માણસોની થઈ હતી. આ લોકો અતિશય રૂપવાન છે. પાશ્ચાત્ય અંગ્રેજ આદિનું રૂપ પણ તેમની પાસે પાણી ભરે. આ લોકો મુખ્યત્વે કૃષિજીવી છે. મજુરી આદિ પણ કરે છે. પણ હાલ કમનસીબ ! તેઓ સર્વ ત્યાં અસ્પૃશ્ય ગણાય છે. જો કે કેટલાક વેશ્યાવૃત્તિજીવી લોકો અતિશય રૂપવતી વાસિષ્ઠ મેધ જાતિની સ્ત્રીઓને ફેસલાવી પટાવી નહસાડી લાવી પંજળ અને અન્યત્ર લઈ તેણીઓનું વેચાણ કરે છે અને ધણીવાર વેશ્યાગૃહમાં તેણીઓને ગોંધી રાખી અનીતિને માર્ગે ચઢાવી દે છે. મુંબઈનગરી સુધીએ આ રૂપસુંદરીઓની આમણ થઈ છે. માત્ર તેણીઓને ઉંચી જાતિયોનાં ખોટાં નામોનું માન આપવામાં

આવે છે. મુંબઈની “સફેદગલી”માં પણ થોડીએક તેમાંની છે. ધણીકવાર માર્જે ચાલતાં માણસને મુંબઈ વાસીઓથી જુદું પડતું તેમનું અભૌતિક સૌન્દર્ય જોઈ આશ્ચર્ય થયા વગર રહેતું નથી. કાશ્મીર રાજ્યને આ અધમ વ્યાપાર અને અનાચારની જાણ થતાં આવી સ્ત્રીઓની જલ્દાર આયાત થવા પર કાયદાનો અંકુશ પણ મૂકાયો છે. વાંચો બિર-દાફરોશી ” (‘સ્ત્રીઓનું વેચાણ’) નામનું શ્રી લા. જીવનલાલ કોટ’ ઇન્સ્પેક્ટરનું પુસ્તક ઠેકાણું શ્રીનગર કાશ્મીર. કાશ્મીર આદિના તે પ્રાન્તોમાં જમણું કરનાર વિચારશીલ માત્રીઓને તેઓનાં રહેણી કહેણી રૂપ અને જાતિનાં નામ સાથે વાસિષ્ઠ નામનું જોડાણ વિગેરે જોઈ સખેદાશ્ચર્ય થયા વગર રહ્યું નથી. તેઓ મૂળ્ય બ્રાહ્મણો હોવા જોઈએ એવું ધણાઓ માને છે પણ તેઓ ખુલાસો કરી શકતા નથી. વાસિષ્ઠ મેઘોમાંના ધણાઓ મૃતપશુ માંસ ખાય છે. જે કે હવે તેઓ છોડવા માંડ્યા છે. મૂળ એ બ્રાહ્મણો હતા.

- જા. પણ તેમનાં જાતિવાચક નામની આગળ માત્ર વાસિષ્ઠ નામ આવવાથી તેઓ વસિષ્ઠ કુલોત્પન્ન બ્રાહ્મણો છે એમ કેમ મનાય ?
- જ. ભલા, આજ કાલના નિરક્ષર, અને રસોષયા વિગેરે શ્વરશૃત્તિવાળા કહેવાતા કદરૂપ બ્રાહ્મણોને પૂછિયે કે “ તમે શી જાત છો ” તો તેઓ “ અમે કલાણા ભામણ છિયે ” એમ કહી વધારે ખાતરી આપવા મળા માંહેની મેલી જનોઈ ખતાવી અને વંશ કે જાત પૂછતાં “ ભારદ્વાજ કે કશ્યપ ” કહે છે તે સિવાય એ લોકોના કપાળમાં બ્રાહ્મણત્વની કેઈ મુદ્રા કે કોઈ ટ્રેડમાર્ક જેવું થોડું કરી મૂક્યું છે ! જતાં તેઓ બ્રાહ્મણોમાં ખપે છે. ત્યારે એ વાસિષ્ઠમેઘોએ શો અપરાધ કર્યો ?
- સા. ના સાહેબ, એ લોકોનો ઇતિહાસ હુમ્તપ્રાયઃ છે. એટલે જ્યાં સુધી તમે કંઈ સંતોષકારક શાસ્ત્રીય પ્રમાણ ન આપો ત્યાં સુધી હું જબર-દસ્તીથી માનવા તૈયાર નથી.
- જ. હ્યો ત્યારે સાંભળો, જુઓ વાલ્મીકીય રામાયણ, બાલકાંડ, સત્તાવનમા સર્જના દસમા શ્લોકથી માંડી ઓગણસાઠમા સર્જના અંત સુધી.

एतस्मिन्नेव काले तु सत्यवादी जितेन्द्रियः

त्रिशङ्कुरिति विख्यात इक्ष्वाकुकुल वर्धनः ।

- * અહીંથી આરંભ થાય છે, વિસ્તારભયને લીધે પાસ્તાવિક પ્રકરણ સંક્ષેપમાં જ આપી ઉપયુક્તાંશ અક્ષરશઃ સંભળાવીશ.....

પૂર્વકાળે (શ્રી રામચન્દ્રનો વડો) ત્રિશંકુ નામનો રાજા થઈ ગયા. તેણે જીવતાં જ સદેહે સ્વર્ગમાં જવાનો નિશ્ચય કરી સ્વકુલપુરોહિત વસિષ્ઠ ઋષિને પોતાનો નિશ્ચય જણાવી તેને તેવો યજ્ઞ કરાવવા આજ્ઞા કરી. પણ વસિષ્ઠે તેમ કરવા ના કહી. એથી તે વસિષ્ઠના સો પુત્રો હતા ત્યાં જઈ તેમ કરાવવા તેમને સૂચવ્યું.

પણ વસિષ્ઠના સો પુત્રાએ નિવેશ કરી જણાવ્યું કે “ તું તારા કુલ પુરોહિત વસિષ્ઠ પાસેજ જા. તેઓ તેમ કરવા સમર્થ છે.” એટલે તે ત્રિશંકુએ નિરાશ થઈ જણાવ્યું કે “ ત્યારે હું હવે બીજા કોઈનું શરણ લઉં.” આવું તેનું વચન સાંભળી વસિષ્ઠના પુત્રો ગુસ્સે થઈ ગયા અને તેને “ ચંડાલ થઈ જા ” એવો જાપ આપ્યો. ત્યારે ત્રિશંકુ રાજા રાત પડતાં નીલવસ્ત્ર ધારી, માથે જોડકો, રમજ્ઞાનમાંથી ઉપલબ્ધ થતાં પુષ્પ અને ભક્ષ્ય અંગરાગ તરીકે ધારણ કરનાર, લોઢાનાં આભૂષણવાળો, અને પશ્ચ થઈ ચંડાલ રૂપે પોતાના મંત્રી આદિથી ત્યજાયલો એકલો જ વનમાં ફરવા માંડ્યો. કાલાન્તરે તેણે વનમાં વિશ્વામિત્ર બેઠો અને તે ઋષિને તેણે નમસ્કાર કર્યો. વિશ્વામિત્રઋષિએ ત્રિશંકુનું હાલનું આવું રૂપ કેમ થઈ ગયું તેનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તેણે આરમ્ભથી તે અન્ત સુધી સર્વ સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યું. અને અન્તે “ હે ઋષિશ્રેષ્ઠ ! તમે પરમ પુરુષાર્થી છો, સમર્થ છો, અને મહાતપસ્વી છો માટે મારા નિશ્ચયને પાર પાડવા મારો યજ્ઞ કરાવો કે જેથી હું સદેહે સ્વર્ગે જાઉં. હું તમને શરણ આપ્યો છું.” વિશ્વામિત્ર ઋષિએ કહ્યું થઈ હા કહી અને જોડ્યા કે “ તારા હૃદય નિશ્ચયને જાણી હું જરૂર તેવો યજ્ઞ કરાવીશ અને તને સદેહે સ્વર્ગે મોકલી શકીશ.” એમ કહી પછી પોતાના શિષ્યોને ચારે દિશાઓમાં યજ્ઞ કરાવી શકે તેવા મુનિયો અને યાજ્ઞકોને તેડવા માટે મોકલ્યા; અને ઉત્તરે કે “ ત્રિશંકુને જાપ આપનાર વસિષ્ઠ પુત્રોને પણ આમંત્રણ આપ્યો અને કંઈ તે મારી વિશ્વ જોલે તે સર્વ આવી મને કહેજો.” શિષ્યો આજ્ઞા માની તેમ કરવા ગયા. અને સર્વ ઠેકાણેથી યાજ્ઞક મુનિયોને જોલાવી લાવ્યા અને જ્યારે તેઓ વસિષ્ઠ પુત્રોને તેડવા ગયા હતા ત્યારે તેઓ ન આવ્યા અને વિશ્વ જોલો વિશ્વામિત્રને અણધરતું દૂષણ લગાડ્યું, તે તેમણે આવીને સર્વ વિશ્વામિત્રને નિવેદન કર્યું. વસિષ્ઠ પુત્રોનું આવું વિશ્વ કથન સાંભળી વિશ્વામિત્ર કોપિત થયા અને હાથમાં જળ ભરી તેમણે વસિષ્ઠના સો પુત્રોને નીચે પ્રમાણે જાપ આપ્યો.

સમજાતિ શતાન્યેવ મૃતયાઃ સમ્મવન્તુતેશ્વમાસ નિયતાહારા
મુષ્ટિકાનામ નિર્ઘ્વનાઃ વિકૃતાશ્ચ વિરુપાશ્ચ લોકાનનુચરન્તિવાન્ મહો-
દયશ્ચ દુર્બુદ્ધિર્મામદૂષ્યં હ્યદૂષયદ્ દૂષિતઃ સર્વ લોકેષુ નિષાદત્વં ગમિષ્યતિ
પ્રાણાતિપાતનિરતો નિરનુક્રોશતાંગતો દીર્ઘકાલં મમ ક્રોધાદ્ દૂર્મતિં
વર્તયિષ્યતિ એતાવદુકત્વાવચનં વિશ્વામિત્રો મહાતપા વિરરામ મહાતેજા
ઋષિમધ્યે મહામુનિઃ

અર્થઃ—હે વસિષ્ઠ પુત્રા ! તમે સાતસો જન્મ પર્વન્ત મૃતપ થશો
કૃતરાંતું માંસ ખાનારા (અપચ) થશો. અને નિર્ઘ્વ “ મુષ્ટિક ” કહેવાશો.
વિકૃત અને વિરૂપ થઇ આ લોકમાં વિચર્યો કરશો. દુર્બુદ્ધિ મહોદય કે જેણે
મને-નિદોષને આવું દૂષણ લગાડ્યું છે તે સ્વયમ્ સર્વ લોકમાં દૂષિત થઇ
“ નિષાદ ” થઇ જશે અને તે પ્રાણીઓના વધમાં મશગૂલ થઇ ક્રૂર અને
નિર્દય થઇ, મારા કોપને લીધે, ચિરકાળ સુધી દુર્ગતિમાં રહેશે. ઋષિઓની
સમક્ષ આટલું કહી, મહાતપસ્વી વિશ્વામિત્ર ઋષિ સુપ રહ્યા.

જ. કેમ કાર્ધ હવે તમને પ્રમાણ મળ્યું ? શાપમાં આપેલા શબ્દોપર
ખ્યાન આપો, જુઓ અપચ અને નિષાદ એ બે શબ્દો આગળ
જણાવેલા દસ, ચંડાલાદિ શબ્દોના જ પર્ચાયો છે મુષ્ટિક શબ્દનો
અર્થ વાલ્મીકીય રામાયણ પરની કવિ રામકૃત “ તિલક ” રીકામાં
આમ આપ્યો છે. રૂદાનીમ્ “ હોંવા ” इति प्रसिद्धाઃ

અર્થઃ—હાલ જેને ડોમ કહેવામાં આવે છે તે, ઉત્તરદિન્દના સંયુક્ત
પ્રાન્તમાં આ ડોમ લોકો મરેલાં ઢોરને ધસડી લઇ જવાનું કામ કરે છે.
ચમારને મળતા કહી શકાય. નિષાદ જાતિ “ નિષાદ ” નામથી કાનપુર
જિલ્લામાં જાણીતી છે. ત્યારે સ્પષ્ટ જ છે કે અપચ નિષાદ આદિ મૂળ
બ્રાહ્મણોના વંશજો છે. “ વસિષ્ઠ મેધ ” જુના કાળમાં મગ “ વસિષ્ઠ મગ ”
નાં નામથી જાણીતા હતા. “ મગ ” નું જ “ મેધ ” થઈ ગયું છે. “ મગ ”
નામના બ્રાહ્મણોનું વર્ણન વિષ્ણુપુરાણમાં આવે છે. બિહાર તરફ “ શાકદિપી ”
અર્થાત્ શક નામથી ઓળખાતા દિપના રહેવાસી બ્રાહ્મણો આ પૈકીના છે.
ધરાન અને તાર્તરી તરફથી તેઓ આવ્યા છે. એ લોકો ધર્મગ્રસ્તો હતા.
જ. હવે હું ખાતરીથી માનું છું કે વસિષ્ઠમેધ નામથી જાણીતા થયેલા
અન્યજ્ઞે મૂળ વસિષ્ઠના મહોદય આદિ સો પુત્રોના વંશથી કિતરી
આવ્યા છે.

ભારતની વસતિ યશુતા તે આધારે કાળી કાછીઆ વિગેરે પછાત વર્ગો અને આવા અન્ત્યજને એ બન્ને મળી કુલ સંખ્યા આશરે કરોડની થવા ભય છે. તેમાં અન્ત્યજે-મૂળ વિશ્વામિત્ર અને વસિષ્ઠાદિ બ્રાહ્મણ વંશમાંથી ઉતરી આવેલા આપણા હિન્દુ બન્ધુઓ પ્રતિ મેં અને મારા વૈષ્ણવ આદિ બન્ધુઓએ ઘણું જ નીચ વર્તન દાખવ્યું છે એમાં શક નથી. સેંકડો વર્ષોથી એ બાપડાઓને જીવતાં નરક જેવી સ્થિતિમાં રાખ્યા છે. હાડમાંસ ખાનાઈ કુતરેં અમને ચાટી અમારાં ધરમાં પેસે પણ સર્વ પ્રાણી એમાં શ્રેષ્ઠ એવી માણસ જાત, વેદમાં જણાવેલા આપણા “અમૃતપુત્રો”ની એટલી બધી સુગ કે તેઓ સેંકડો પગલાં દૂર રહે. ધરોમાં તો ન આવી શકે એટલું જ નહિ, પણ આપણા નગરમાં કે ગામડાંમાં ન વસી શકે. અમારી જોડે વાતચીત પણ સીધી રીતે ન કરી શકે, અમારે કૂવે એમનું પાણીએ બન્ધ ! ભલે જોમાંસ ભક્ષક લકૃષારી, દંડામાર જોમાંસભક્ષક મુસલમાન આદિ પાણી ભરી શકે ! શહેરના નળો અને રેલ્વે સ્ટેશનના પણ નળો તેમને માટે નિષિદ્ધ ! રેલગાડીએ એમને માટે બન્ધ. અરે, રસ્તાની સડક એ બન્ધ ! અરે જીલમની કંધ હદ છે, એ બ્રાહ્મણ પુત્રોને ગન્દા આહારો ખાવા આપ્યા, ગામ બહાર કાઢી મૂક્યા. ગન્દાં સડેલાં ઝુંપડાંઓમાં રહેવા દીધાં ! દિવસે જો જરૂરી કામ પ્રસંગે શહેરમાં આવે તો તેમને ચુંકવા માટે ગળામા નારીએજની કાચલી રાજસત્તાના અને ધર્મનાં બહાનાં હેઠળ બંધાવી ! પૂછો મ્હોરું જાડું બંધાવ્યું ! દૂર ચાલતાં એમની છાયાથી પણ આપણે પાપ માન્યું ! સચેલ રનાન કરી પ્રાયશ્ચિત કર્યું ! વાત વાતમાં તેમને ખાસડાંઓનો માર મરાવ્યો ! હાય ! સદિયોથી એ બાપડાઓ ઉપર ત્રાસ, અનાચાર, જીલમ અને અનર્થો કર્યા ! આપણને આવાં ઘોર પાપોનું કેવુંકે ફળ મળશે ?

જ. ભાઈ, ગુજરાત અને કાઠિયાવાડમાં જ્યારે કોઈ ઉચ્ચ જાતનાં માણસની દુકાને અન્ત્યજ જાતિનો કોઈ માણસ સોદો ખરીદવા આવે છે ત્યારે તેને દૂરથી જ માલ આપવામાં આવે છે. બદલામાં જે નાણું લેવાનું હોય તે; તે અક્કલનો ખારદાન, દુકાનદાર, ક્યાંક દૂર તેની પાસે મૂકાવી દે છે. અને કોઈ મુસલમાનની વાટ જોતો બેસે છે. કોઈક મુસલમાન આવી ચડે છે ત્યારે તેને કહે છે “ ભાઈ જરા આ નાણું મારા હાથમાં મૂકો ” ત્યારે તે મુસલમાન જ્યારે નાણાંને અડકે છે ત્યારે પાક થયેલું સમજાય છે અને તેના હાથથી પછી તે દુકાનદાર

મદણુ કરે છે. કેવી સુખાંધ ! દેઃ વિગેરેને અડકતાં હોયો હિન્દુ અભાડાય છે અને તેણે નહાવું જોઈએ પણ જો મુસલમાનને અડકે એટલે પાક ! આડકતરી રીતે આપણે તે અન્યજને એમ સૂચવીએ છિયે કે “ભાઈ તું રામકૃષ્ણ આદિનો ભક્ત મટી અમારો દુશ્મન જોમાંસ ભક્ષક, રામકૃષ્ણાદિનો નિન્દક, ધર્મદ્વેષી, અને અમારી જાતિપર આક્રમણ કરનાર મુસલમાન થા ! કેવો આપણી જાતિનો નાશનો સહેલો ઉપાય આપણે હાથે જ આપણે શોધી કાઢ્યો !

કુદરત જરૂર પાપોનું ફળ આપે છે. “કર તેવું જો” જેટલું નીચ વર્તન આપણે એ લોકો જોડે કર્યું તેનો જલ્દી આપણને વ્યાજ સાથે મળ્યો છે. હિન્દમાં તો આપણે પાદાક્રાન્ત છિયે જ.

આફ્રિકા આદિ દેશમાં આપણા હિન્દીઓની તો સ્થિતિ જુઓ. દક્ષિણ આફ્રિકામાં તમારા શા હાલ છે ! તમારેથી રેલગાડીમાં સેકન્ડ ક્લાસમાં બેસાય નહિ. ટ્રામમાં બેસાય નહિ. તેઓના મહોલ્લાઓમાં વસાય નહિ ! તેઓની સડકપર ચલાય નહિ, શહેરમાં વસવા તમને જગ્યા ન મળે. હજારી જ નોકરીઓ તમને મળી શકે, જમીન ખરીદી શકાય નહિ આપણું નામ ત્યાં “કુલી” એટલે મજૂર રાખવામાં આવ્યું છે. અરે, ભંગીઓ કરતાં પણ તેમને તમારી વધારે સૂચ ! વધારે તો શું પણ તમારામાંથી સેક્રેટો, હજારોને ત્યાંના રાજાસનના દોરને લીધે, જેને તમે જહુ મલીન સમજો છો તે, નરક સાફ કરવાનું પણ કામ કરવાની ફરજ પડી છે ! મ. મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી પણ તે કામ કરતા ! જુઓ તેમનો “મારો જીવનો અનુભવ” નામે પુસ્તક.

ત્યાંના આવા જીવનો સામે દાદ ચઢાવા મં ગાંધીએ જ્યારે ત્યાંના સર્વોપરિ અમલદાર જનરલ રમટને કહ્યું ત્યારે તેણે જવાબમાં કહ્યું કે, “ભાઈ, તમારા પોતાના હિન્દુસ્તાનમાં અન્યજને તરફ તમારું કેવું વર્તન છે તે સુધારી પછી અમને ફરીઆદ કરવા આવશો !” આ સાંભળી ન્યાયશીલ ગાંધીજી બીજું શું કહી શકે તેવા હતા ?

શ. તમે આ પહેલાં જે ગળામાં કાચલી બાંધવી, પુઠે ઝાડું બાંધવું વિગેરે જણાવ્યું તે આપણા ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં કયાં થાય છે ?

જ. સિદ્ધરાજ જયસિંહના રાજ્ય અમલમાં ઉપરના સર્વ જુદો થતા. જે વખત જવે હવે કંઈક નખળા પડ્યા. ખતાં મદામ આદિ દક્ષિણ ભારતમાં હજી એવાને એવા જ છે.

સ. વિદ્વદ્વર્ષ ! હજી મારે કંઈ પૂછવું છે. જુઓ સાહેબ, આપે પૂર્વ કહેલી ઐતરેય બ્રાહ્મણની કથા તેમજ વાલ્મીકીય રામાયણની આખ્યાયિકામાં આપેલા શાપો પરથી છેવટથી એમતો સાબિત થાય છે કે એ શાપ આખ્યા પહેલાં કોઈ તેવી જાતિ પૂર્વથી વિવ્રમાન હતી. જેમકે, “ તું હજમ થા ” એમ કોઈને કહેતાં જેને થવા કહેવું હોય તે અને જે થવાનું હોય તે બન્નેમાં પ્રથમ, હજમની દેયાતી હોય તોજ તે કહેવું સાર્યક થઈ શકે છે.

ખપુષ્પ (આકાશનું ફૂલ) અથવા શશશ્રૂંગ (સસલાનું સીંગડું) એ બન્ને વસ્તુને અસંભવ છે. તેથી કોઈને કહીએ કે “ તું ખપુષ્પ કે શશશ્રૂંગ થઈ જા ” એ બની શકે નહિ કેમકે “ તું ” શબ્દથી વાચ્ય જે પુરૂષને વિવ્રમાન છે પણ વિષેય ખપુષ્પ કે શશશ્રૂંગ વિવ્રમાન નથી. એટલે તેવો શાપ આપવો મિથ્યાપ્રલાપ માત્ર છે. સોનાનાં ઠકલાં પહેલાં સોનું હોવું જરૂરનું છે એથી એમ સાબિત થાય છે કે ત્રિશંકુને અને વસિષ્ઠના સો પુત્રોની પહેલાં ચંડાળ જેવી કોઈ જાત જરૂર હોવી જોઈએ, માટે ચંડાલ જાતિ એવાં હલકાં કાયોને માટે જ મથરે તેને દુનિયાની શરૂઆતથી બનાવી છે.

જ. શાપ આપ્યો તેની પૂર્વે કોઈ તેવી જાતિ તેવા પ્રકારની હોવી જ જોઈએ એવો કોઈ નિયમ નથી, ધારો કે હમણાં હું કોઈને કહું કે “ તું એકાવન હાથવાળો, સાડાત્રણ માથાંવાળો, પોણીસતાવીસ પગવાળો અને સવાચાર આંખવાળો થઈ જા ” એટલે શું એમ માની લેવું કે એકાવન હાથ વાળો અને સાડાત્રણ માથાં વિગેરે વાળો માણસ કે તેવી જાત પહેલેથી વિવ્રમાન હોવાં જોઈએ ? શું એવાં માણસો તમે કોઈવાર જોયાં છે ? માટે એ દલીલ દમ વગરની છે. “તુષ્યતુ કુર્જનઃ” એ ન્યાયથી દલીલને ખાતર તમારી એ વાત માની પણ લઈએ તો તેવી કોઈ જાતિ પહેલેથી હતી એમ કહિ જ સિદ્ધ નહિ થાય. એથી એટલું નિકળે છે કે ચંડાલ આદિ શબ્દોનો પ્રયોગ કોઈ વ્યક્તિએને માટે થતો કે જે તામસપણું—તેમજ ક્રૂરતા વિગેરે ગુણકર્મોથી યુક્ત હોય તેવા શબ્દોના પ્રયોગો હરેક કાળમાં થઈ શકે છે. આપણે ત્યાં પણ કેટલીક સ્ત્રી પોતાના છોકરા સુદાને ગુસ્સામાં “ મુઆ ચંડાળ ” કહી તેના પર ખીજવાય છે. ચંડાળ શબ્દનો અર્થ “ નરક વદન કરનાર જ ” અતિ જુના વિશ્વામિત્રના કે રામ-

ચંદ્રના કાળમાં થતો હતો એ કેમ કહી શકાય ? શબ્દના અર્થો તો સમય સમયને લઈને બદલાયા રહે છે. દાખલા તરીકે—“શૌચ” શબ્દનો અર્થ “પવિત્રતા” થાય છે. “મારે શૌચ કરવા બવું છે” એ પ્રયોગમાં દીર્ઘશંકાની ઇચ્છા થતાં તેમાંથી નિવૃત્ત થવા માટે શૌચે બવું છે એવો અર્થ કંઈપણ અડચણ વગર સમજદાર માણસ સમજી શકે છે; હવે તેના એવા પણ પ્રયોગ થવા માંડ્યા છે કે, “મને આજ ચાર શૌચ થયા. અર્થાત્ જાડા થયા. વૈલે એવી દવા આપી હતી કે આ છોકરાને બે શૌચ તો લેંગામાં થઈ ગયા છે. અહીં જુઓ શૌચનો અર્થ “મળ” થયો. કેવો વિપરીત અર્થ થયો છે ? શું હાલની ગુજરાતી ભાષામાં શું “ભોળા”નો અર્થ બેવકુફ થયો નથી ? “ચંડાળ” એમ સાંભળતાની સાથે જ હાલનો “ભંગી” મનમાં કદપી લેવો કેટલી મોટી ભૂલ છે ?

ત્રિશંકુને શાપ આપતાં “તે નીલવસ્ત્રધારી, લોહનાં ધરણીવાળો, સ્મશાનનાં ફૂલનો જેને અંગરામ છે તેવો, માથે ખોડકો એવું તેનું વર્ણન રામાયણમાં આપ્યું છે એ તો ખરૂં પણ તેથી તેવી કોઈ જાત આ સૃષ્ટિના આરંભથી જ આપણું નરક ઉપાડવાને પરમેશ્વરે ઉત્પન્ન કરી છે એ માનવું એ મૂર્ખાઈ શિવાય બીજું શું ? “શૌકર” (મોટર હાંકનાર) એમ સાંભળતાં દુનીયાની પેદાશ વખતે પરમેશ્વરે તેને મોટર હાંકવાને બનાવ્યો હતો એમ તમે માનવા તૈયાર થશો ! એ તો જેમ જેમ મનુષ્ય સમાજમાં જરૂર જણાય તેવાં તેવાં કાર્યો માટે માણસો તૈયાર થાય અને કાલાન્તરે તેવા વર્ગો બંધાય.

તામસ અને ક્રૂર પ્રકૃતિવાળા માણસો જેમ અત્યારે છે તેમ તે વખતનાં એ હશે અને તે ચંડાલ વિગેરે શબ્દોથી સંબોધાયા હશે. એવા અનેક થઈ એવો એક વર્મ ઉભો થાય, એ સંભવ છે અને જેમ જેમ, તેઓનાં કર્મો અને સ્વભાવમાં ફરક પડતો ગયો તેમ તેમનાં તેવાં નામો પણ પડનાં ગયાં. અહીં પણ એમજ થયું છે. જુઓ.

પહેલાં જે ચંડાલ આદિ શબ્દો બતાવ્યા, તેમાં કેટલાક શબ્દો કર્મવાચક છે, કેટલાક ગુણવાચક છે, અને કેટલાક જાતિવાચક છે. તે આપણે તપાસીએ, ચંડાલ એટલે તામસી. એ તામસ ગુણવાચક છે. “પ્લવ”=ફૂદી ફૂદીને ચાલનાર, કર્મવાચક છે. અપય=કુતર્થ ખાનાર, કર્મવાચક છે. નિપાદ=પાપી ગુણવાચક છે. એવી રીતે એ સર્વ શબ્દોની વ્યવસ્થા સમજી લેવી. પણ એ

સર્વ શબ્દોમાં એક જ શબ્દ કેવળ “ મતંગ છે કે ને ” જાતિ વાચક છે. જેનો અર્થ અમરકોપની વ્યાખ્યા સુધા ટીકામાં આપ્યો છે કે “ મતંગસ્યા-પત્યમ્ ” એટલે કે “ મતંગનો વંશજ. ” આ પરથી સિદ્ધ થાય કે મતંગ ઋષિના સંતાનો કાલાન્તરે તામસ થયા પશુઓના શિકારમાં મશગુલ થયા અને પછી ધીરે ધીરે પ્રતિત થયા.

પ્ર. મતંગ ઋષિ હતા તેમાં શું પ્રમાણ?

ઉ. સાંભળો.

વાલ્મીકીય રામાયણ, અરણ્યકાંડ અને તેરમા સર્ગમાં તેમ જ આગળ જુઓ. કબન્ધ નામક વ્યક્તિ શ્રી રામચંદ્રજીની પાસે મતંગ ઋષિનાં આશ્રમનું વર્ણન આમ કરે છે.

न च वै म्लानतां यान्ति, न च शीर्यन्ति राघव .

मतङ्गशिष्यास्तत्रાસનૃષયઃ સુસમાહિતાઃ

तेषां माराभि तप्तानां वन्यमाहरतांगुरोः

ये प्रपेतुर्महीं तूर्णं शरीरात्स्वेदविन्दवः

तानि माल्यानि जातानि मुनीनां तपसा सदा

स्वेद विन्दु समुत्थानि न विनश्यन्ति राघव

(પંપા સરોવરની દક્ષિણમાં જે મતંગ વન છે ત્યાં)-“ સમાધિમાં રહેતા મતંગના શિષ્યો ત્યાં રહેતા હતા, તે જ્યારે પોતાના ગુરુ ઋષિ મતંગને સાઈ ફળ કાષ્ટ આદિ લેવા સાર વનોમાં જતા હતા ત્યારે તે ફળ કાષ્ટ આદિના ભારથી તેમના શરીરમાંથી જે પરસેવાનાં બિન્દુઓ ટપકતાં હતાં, તે ફૂલ રૂપે ઉગી નિકળ્યાં છે અને કેમકે તે પરિશ્રમના સ્વેદ બિન્દુથી ઉપજ્યાં છે માટે કદિયે કરમાતાં નથી.” આ પછી શ્રી રામચંદ્રજી તે પવિત્ર આશ્રમનાં દર્શન કરવા ગયા. જે કાળે તે મતંગ ઋષિનો દેહપાત થઈ ગયો હતો. ત્યાં તેમની શિષ્યા તાપસી બ્રહ્મચારિણી શબ્દરી (ભિલ્લડી) મળી જેની જોડે શ્રી રામચંદ્રજી નીચે પ્રમાણે વાતચીત કરી સંબોધે છે.

“ રાઘવઃ પ્રાહ વિજ્ઞાને તાં નિત્યમવહિષ્કૃતામ્ ” જેમાં તે રામાયણની તિલક ટીકામાં એવો અર્થ આપ્યો છે કે-“ ભૂત અને ભવિષ્ય જાણનાર મૈત્રી આદિની પઠેમ બ્રહ્મવિદ્યાની અધિકારિણી-જેનું ભોજન કરવા યોગ્ય. ” આ તેજ શબ્દરી છે કે જેને માટે કહેવાય છે કે શ્રી

રામચંદ્રજીએ તેણીનાં એકાં બોર આપ્યાં હતાં. વળી તે તાપસી શાખરી જ્યાંખમાં જણાવે છે કે

મતઙ્ગવનમિત્યેવ વિશ્રુતં રઘુનન્દન, રૂઢતે માવિતાત્માનો ગુરવોમે
મહદ્દયુતેઃ જઠવાં ચાક્રિરેનીઢે મંત્રવન્ મન્ત્રપૂજિતમ્ ૨૧-૨૨

અર્થ—“હે રઘુનન્દન આપે જે “મતંગવન” સાંભળ્યું હતું તે આ જ છે. ચાહી જ મારા ભાવિતાત્મા=આત્મજ્ઞાની ગરૂ રહેતા હતા અને આ (પાસેની) ગુફામાં વેદમંત્રોદ્ધારા હોમ આદિ કર્મ કરી સમાધિ લેતા હતા.” આ પરથી આ જ મતંગ ઋષિના વંશજો “માતંગ” થયા અને તેનો અપભ્રંશ થઇ હાલ “માંગ” થઇ ગયો છે. આ “માંગ” લોકો દક્ષિણ ભારતમાં છે. પણ “અંત્યજ”.

પ્ર. આહા શું કાળની ગતિ ! ઋષિના પુત્રો જ અંત્યજ ! થયા ? બહુ

આભાર માનું છું પણ, પડિતવર્ચ્ચ, આ બ્રાહ્મણપુત્રો આટલા બધા નીચી દશામાં કેમ આવી પડ્યા હશે ?

ગુણ કર્મો ત્યજ દેવાથી અને કંઇક સમાજના જીવંતોથી ! જીજ્ઞાસુઓ તેમનાં એક પછી એક પડેલાં જાતિનામો પણ તે જ સૂચવે છે. આગળ જે શાપ જણાવ્યા છે તે એમ બતાવે છે કંઇક અપરાધને લીધે તેમનો બહિષ્કાર કર્યો જેને આપણે હાલની ભાષામાં જાત બહાર કે ન્યાત બહાર કહી શકીએ. જેનું વધારે જોર તે બીજાને દબાવી દેય. અને તે દબાવેલા વર્ગ ધીમે ધીમે પતિત થતો આવે. અને પરિણામે તેવા કર્મો અખત્યાર કરે અને પછી ગુણ સ્વભાવમાં ફેર પડે. જાનવરમાં જીજ્ઞાસુ એક માખાપના બને પુત્રો, જંગલનો વરાહ-સુવર અને બીજો આપણા ગામનો કુકર, કુતરો અને વરૂ. સુવર અને વરૂ જંગલમાં રહ્યાં. પ્રગણ રહ્યાં જ્યારે કુકરની દાતરડી એ ઘસાઇ ગઇ અને કુતરું નમાલું નિકળ્યું. જંગલની ભેંસ વાળને પણ મારતા સામી થાય છે જ્યારે શહેરની કંગાળ અને ગુલામ છે. કોઇ અપરાધને લીધે એ બ્રાહ્મણોનો સામાજિક બહિષ્કાર થયો હોય. પછી તેમા અતિ ક્રોધ અને તામસપણું આવ્યું એટલે ચંડાળ કહોવાયા. પ્રાપીઓના સંગમાં પડી પાપ કરવા માંડ્યા એટલે “જનંગમ” કહેવાયા બહુ પાપ કર્યાથી “નિષાદ” કહેવાયા. પ્રાણીઓની હિંસામાં હમેશ રત થઇ તે પર જીવન ચલાવવા લાગ્યા એટલે “પ્રધવ” પ્રાણીને પકડતી

વખતની ક્રિયાથી તેમ કહેવાયા. સમાજનો જીલ્લમ આડકતરી રીતે કારણ-
જૂત તો સમજી જ રાખવો જોઈએ. હવે ચંડાળોનો પૂર્ણ અહિંકાર થયો.
અને એમને ગ્રામ બહાર કાઢી મૂક્યા. એટલે “એનેવાસી” ગામ બહાર
રહેનારા કહેવાયા. હવે સંસ્કૃતિથી તેઓ બિલકુલ વંચિત થઈ ગયા. યોગ્ય
શિક્ષણનો સમ્બંધ સર્વથા તુટી ગયો. હવે તે માટે પોતાનો ખોરાક
વનમાંથી મેળવવા માંડ્યા. પોતાના પંચ અને જીજ્ઞાસુ શિકાર કરી જીવતાં
પશુઓનું માંસ ખાનાર સિદ્ધ કે વાઘ પાંજરામાં પૂરાઈ ન છૂટકે મરેલાં કે
મરેલાં પશુઓનું માંસ પણ ખાવા માંડ્યા તેમ એમના એ હાલ થયા એટલે
“શ્વપચ” કહેવાયા. રાજ્યશાસનના દોરથી ગામ કે શહેરનાં મરેલાં
દોર ઘસડી લઈ જવા માટે તેમનાં પર કાયદાની રૂએ જીલ્લમ થયો.
તેમને મારી મારી આવાં કામે લગાડ્યા. એટલે “રાખર” મુઠાં લઈ
જનાર અને “પુછ્કસ” એવું પડ્યું. અને પછી એવાઓનું નામ કાણ લે,
એવા આશયથી “દિવાકીર્તિ” દિવસે જ જેનું નામ લેવાય પણ રાતે
લેવાય નહિ એમ થયું. લાંબો કાળ આમ કરતાં કરતાં તેમનાં ગુણકર્મો
અને સ્વભાવ બદલાયાં, અને એવાં ઘૃણિત અને નીચ કાર્યો તરફ એમને
તિરસ્કાર મટી ગયો અને હવે તેમનો રોજનો ધંધો થઈ પડ્યો અને
છેવટના મુસલમાન રાજ્ય અમલના આરંભ પછી અને જેમ જેમ શહેરોમાં
વસતિનો મ્હોટો ઉભરો થવા માંડ્યો એટલે એ જ આપણા મૂળ વસિષ્ઠ,
વિશ્વામિત્ર અને મતંગ કુલોત્પન્ન બ્રાહ્મણોને માથે નરક ઉપાડવાનું મૂક્યું.
ઉપર મેં જે ક્રમ બતાવ્યો તેમાં સ્વકર્મથી તેઓ પતિત થયા કે સમાજના
જીલ્લમોને અંગે તે આપણો તેમ કરવું પડ્યું એમાં કયું વધારે ખરું
છે તે હવે વિચાર કરવાનું રહ્યું. પણ જ્યાં સુધી હું માનું છું ત્યાં
સુધી તેમની આ પતિતાવસ્થા લાવવામાં આપણે સામાજિક જીલ્લમ પણ
કારણ છે. આપણા દેવતાઓ “પતિતપાવન સીતારામ” કહેવાતા તેને
બદલે ઉધો જપ આપણા અમલમાં આપણે “પવિત્રપાતક સીતારામ”
કરવા લાગ્યા અને માત્ર મ્હોંએ પતિતપાવન સીતારામ” કહેવા લાગ્યા.
એમના સુધારા તરફ કે એમના તરફ દયાભાવ રાખી એમને બંધુવત્તાથી
સહાનુભૂતિ રાખવાનું આપણે ભૂલી ગયા અને ન છાજતાં જીલ્લમ અને તે
પણ રાજ્યનાં બળે કરવા માંડ્યા. ખરેખર તો આપણે જ પાપી છીએ. હજીયે
એમના પરના જીલ્લમો જે ધર્મશાસ્ત્રોનાં નામે કરવામાં આવે છે, તે લગભગ
સર્વ મદ્રાસ આદિમાં ચાલુ છે. ત્યાં તો કોઈ પણ “પારીઆ”,-મૂળ
વિશ્વામિત્રના પચાસ જોડરામાંનો આન્ન બ્રાહ્મણ,-રાતના ગામ કે શહેરમાં

આવી શકે કે સડક પર ચાલી શકે જ નહિ. એટલે તે “દિવાળી” છે જે કાંઈ કાર્યસર શહેરમાં આવવાનું હોય તો આગળ જણાવ્યું છે તેમ એક મોટું ઝાડું પાછળ બાંધી ચાલવું કે જેથી તેનાં પોતાનાં પગલાં જુસાઈ જાય. જેરથી જીમ મારતા મારતા આવવું જોઈએ. ક્યાંય પણ થૂંક ન પડે માટે તેણે નારીએળનું એક કાચલું ગળામાં લટકાવી રાખવું, અને થૂંકવું હોય તો તેમાં જ થૂંકાય. તેની છાયાનો પણ સ્પર્શ કર્યાથી સ્નાન પ્રાયશ્ચિત આદિ કરવું જોઈએ. એટલે સાંજના ચારેક વાગ્યે કે જ્યારે છાયા લાંબી પડે ત્યારે તો તેને શહેરમાં આવવું અસંભવ જ છે. બપોરના પણ કોઈ બ્રાહ્મણ સામે મળે અને તેની છાયામાં આવશે એમ તેને લાગે તો તે બ્રાહ્મણ ધિક્કારયુક્ત વાણીથી જીમ મારે એટલે તે બાપડો પાછલે પગે સંભાળીને ચાલે તે ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી કોઈ ખાડો કે એવી કોઈ જગ્યા ન મળે. ખાડામાં તે સંકેતીને બેસી જાય, અને તેની છાયા ન પડે એટલે પેલો આસમાનથી હિતરી આવેલો નાદીરશાહ રસ્તે પડે ! શો જીલમ ! તે પારીઆને કોઈ કંઈ વસ્તુ લેવી કરવી હોય તો તે દુકાનદારની સાથે કે કોઈ સાથે સાક્ષાત્ વાત ન કરી શકે. વચ્ચે એક પથરો મૂકે. તેને જ કહેવાનું હોય તે પેલા પથરને કહે અને દુકાનદાર સાંભળે. તેમ દુકાનદાર પણ પથરને કહે ત્યારે પેલો સાંભળે એવા એવા ઘણાં જીલમો છે, ક્યાં સુધી ગણાવિયે ? કેવો જીલમ ! જે કોઈ ત્યાંનો અસ્પૃશ્ય પોતાની સાથે થતાં આવાં વર્તનની ફરીયાદ કરે અને તેના પર કોઈ ઉચ્ચ જાતિના હિન્દુનું હૃદય પીગળે તો તેને તે એ જ સારી સલાહ આપી શકે છે કે “જો તું મુસલમાન કે ખ્રીસ્તી થઈ જાય તો પછી અમે તને અડકીશું.” હિન્દુ ન્યાતાનાં-મહાજનોનાં બન્ધનો અને રિવાજો કેવા વિચિત્ર, સ્વજાતિનાશક છે તેનો સહેજ ખ્યાલ આવી શકે છે. તે બાપડો રામ અને કૃષ્ણનો ભક્ત થઈ અને હિન્દુ સમાજના એક મદદગાર અંગ-હિન્દુ તરીકે રહી, ઓછામાં ઓછા માણસાઈ તરીકેના હક્કો પણ ભોગવી શકતો નથી પણ જ્યારે તે ગોભક્ષક થઈ રામ અને કૃષ્ણનો ભક્ત મટી અદ્વાઈ કે કાઈસ્તનો વિશ્વાસી થઈ મંદિરોને તોડનાર તરીકે અને હમેશનો દુશ્મન થઈ ઉભો રહે તો પછી આપણા ભાળા અને ડુંકી નગરના હિન્દુઓ તેમને બારે દરવાજા ખોલી આપે છે. મુસલમાન બની, ધરમા સુદ્ધાં એ પ્રવેશી શકે છે ! વાહરે હિન્દુઓની ઘેલછા ?

પ્ર. શ્રી પંડિતવર્ધ-આપે કહ્યું તે ખરું છે એ બાપડા અસ્પૃશ્ય લોકોને જીલમથી કચડી આવી રિયતિમાં આપણે લાભ્યાં છિયે.

અન્યજને પૂર્વે બ્રાહ્મણ હતા એનો શ્રવણ અને જાગૃતી પૂરાવો લો. યુજરાત અને ખાસ કરીને કાઠિયાવાડમાં ઢેડલગી વિગેરેને “ઋષીશ્વર” નામથી એ ઓળખે છે. ઋષિનંદીશ્વર=ઋષીશ્વર પરથી ઋષીશ્વર થઈ ગયું છે. વિશ્વામિત્ર વસિષ્ઠ અને મતંગ આદિ શ્રેષ્ઠ ઋષિઓના વંશજો કચ્છમાં “ઋષીહર” અને સંયુક્ત પ્રાંતોમાં ઋષીસર કહેવાય છે. અન્યજનેના પુરોહિત પણ હોય છે, જનોઈ ત્રિપુંડ વિગેરે તેઓ ધારણ કરે છે. બગલમાં પોથીપત્રા અને પંચાગ રાખે છે. જ્યોતિષમાં તેઓ નિપુણ ગણાય છે. લગ્ન આદિ સંસ્કારો એ જ કરાવે છે. ઢેડોના ગુરૂ પરથી “ઢેડ ગરોડા” એવું એમનું નામ પડ્યું છે. પણ બાપડા કમનસીબ ! તેમને આપણે અડકતા નથી ?

પાણિતર્ય, વળા મારે એક પ્રશ્ન બીજો પૂછવો છે કે કેટલીકએક સ્મૃતિયોમાં એમ કહ્યું કે, શુદ્રાદાયોગવઃ ક્ષત્તાજાણ્ડલજ્ઞધમો નૃણામ્ એટલે વૈશ્ય ક્ષત્રિય અને બ્રાહ્મણ સ્ત્રીમાં શદ્રથી ઉત્પન્ન થયેલા, અનુક્રમે, આ યોગવક્ષતા, અને નરાધમ ચાંડાલ કહેવાય છે. ત્યારે બ્રાહ્મણી સ્ત્રીમાં શદ્રથી જન્મેલો ચાંડાલ થયો. માટે જ અમરકોષમાં જણાવ્યું છે કે સ્વાજાણ્ડા-લત્તુ બ્રાહ્મણ્યાં શુદ્રેણ જનિતોયઃ અર્થઃ = બ્રાહ્મણીમાં શદ્રથી ઉત્પન્ન થયેલો ચાંડાલ થાય. તેનો આપ શો ખુલાસો કરો છો. ?

જ. આવી રીતે બ્રાહ્મણીમાં અને શદ્ર પિતાથી ઉત્પન્ન થયેલા કૃત્રિમ ચાંડાલોને બ્રાહ્મણવંશીય અસલી ચાંડાલ જાતિ જોડે કશોય સમ્બન્ધ નથી. કૃત્રિમ ચાંડાલ બનાવવાનો વિચાર પ્રાચીન નથી પણ પાછળથી હિન્દુઓમાં દાખલ થયો છે. જુના કાળમાં વર્ણ, બધાય, ગુણકર્માનુસાર મનાતા. શું તમે એમ માની શકશો કે એક બ્રાહ્મણ સ્ત્રી અને શદ્ર બાપની ઓલાદ જન્મતાં જ અથવા એક જ જન્મમાં કુતરાનું માંસ ખાવા માંડે, મુઝદાં ધસડે, તેમ જ ગામ બહાર જઈ રહે એવો સંભવ છે ? આવું અતિઘણું પતિતપણું થતાં એક બે તો શું, કંઈ સેંકડો વર્ષોની આવશ્યકતા છે. તમે સાંભળ્યું હશે કે થોડાં વર્ષ પહેલાં એક જાણીતા થિયોસોફીસ્ટ એરન્ડલ નામે અંગ્રેજ એક મદ્રાસી બ્રાહ્મણ કન્યાને પરણ્યા. તમારાં શાસ્ત્રઅનુસાર એરન્ડલ વૃષભ અર્થાત્ શદ્ર ગણાય. તેની પત્ની બ્રાહ્મણી. એનાં જો સન્તાનો થાય તો શું તે ચાંડાલ થઈ, શ્વમાંસ અને બીજાં મૃતપશુ માંસ ખાવા માંડશે, કે મુઝદાં ધસડવા માંડશે ? કદિ જ નહિ.

મન્વાદિક સ્મૃતિયોમાં બે પ્રકારના વિવાહ, ધર્મ્ય અને કામ્યમાં, જે કામ્ય વિવાહ છે તેમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિયથી માંડી શદ્ર સુધીની, ક્ષત્રિય સ્વજાતિ અને

પોતાથી ઉતરતી બન્ને, વૈશ્ય અને શૂદ્રની, તેમ જ વૈશ્ય સ્વગતિ અને શૂદ્રની કન્યા બેડે લગ્ન કરી શકે છે. આવાં લગ્નોને “અનુલોભ” લગ્નો કહ્યાં છે. અર્થાત્ ઉપરથી નીચે. નીચેથી ઉપર એટલે કે શૂદ્ર વૈશ્ય અને ક્ષત્રિય એ ક્રમથી પોતાથી ઉંચી કોમની કન્યા લઈ શકે નહિ. ત્યારે મતલબ એ કે બ્રાહ્મણની કન્યા બ્રાહ્મણ સિવાય કોઈ લઈ શકે નહિ; એવું ઠર્યું. આ નવો કાયદો, કોઈ બ્રાહ્મણી શૂદ્રની ઘેરે ખેસી ન જાય તે સંભાળને સાર, એક લયજનક વાક્ય છે. એ તો “જે કોઈ બ્રાહ્મણી શૂદ્ર સાથે પરણશે તો તેનો છોકરો ચાંડાલ કહેવાશે” એમ એક સગ્નનો ઢંઢેરો છે. આવાં માતાપિતાથી ઉત્પન્ન થયેલા ચાંડાળો નહિ જેવી સંખ્યામાં જ હોવા બોધ્યો. “ચાંડાળ કહેવાશે” એ જ ખતાવી આપે છે કે પૂર્વથી પ્રસિદ્ધિને પામેલા વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર મનંગ-વિષ્ણુના વંશજો જે બ્રાહ્મણ કુલોત્પન્ન થઈ ચાંડાલપણને પામ્યા છે તેમની સદૃશ આ બ્રાહ્મણી મા અને શૂદ્ર પિતાના છોકરાઓ ગૌણ ચાંડાલો થશે. સારાંશ એ જ નિકળે છે કે આવા ચાંડાળો બહુ જુજ જ હશે. આ કૃત્રિમ ચાંડાલોને મા તરફથી તો બ્રાહ્મણત્વ છે જ. પણ આપણે જ્યારે પ્રાચીન સ્મૃતિયો બોધ્યો છીએ તો તે પરથી પણ આવા અતિ અસ્પ સંખ્યાના કૃત્રિમ-બ્રાહ્મણી મા અને શૂદ્ર બાપથી ઉપજેલા ચાંડાળો નહિ પણ શુદ્ધ બ્રાહ્મણો જ કહેવાતા-જુઓ મનુ પોતે જ શું કહે છે.

વીજમેકે પ્રશંસન્તિ, ક્ષેત્રમન્યે મનીષિણઃ

વીજક્ષેત્રે તથૈવાન્યે તત્રેયંતુ વ્યવસ્થિતિઃ મનુ-૧૦-૭૦

અર્થઃ—કેટલાએક સ્મૃતિકાર બીજને પ્રધાન (જાતિપ્રદાયક) માને છે. અને બીજ કેટલાએક ક્ષેત્રને પ્રધાન ગણે છે. મારી (મનુની) વ્યવસ્થા બન્નેને પ્રધાનપણું આપવાની છે.

નાતપયં એ કે-બીજ અર્થાત્ વીર્ય સેવન કરનાર જે જાતિનો હોય અને મા ગમે તે જાતની હોય તો કશો વાંધો નહિ, આપની જાત તે છોકરાની જાત બાળવી. જ્યારે બીજાઓ ક્ષેત્ર અર્થાત્ મા જે જાતની હોય તે જાતિનો પુત્ર બાળવો. ભલે બાપ ગમે તે જાતનો હોય. મનુસ્મૃતિના સમયમાં અને તે પહેલાં આવા બન્ને પક્ષો હતા એ સાબિત થાય છે. વળી તે આગળ કહે છે કે,

યસ્માદ્ વીજ પ્રમાવેળ તિર્યગ્જા ઋષયોઽપવન્

પૃજિતાશ્ચ પ્રશસ્તાશ્ચ તસ્માદ્ વીજં પ્રશમ્યંતે મનુઃ ૧૦-૭૨

૧ હરિણીગર્ભ સંપૂત ક્રુપ્ય શૃંગો મહામુનિ:—

અર્થ:—કારણ કે બીજને લઈને જ તિર્યગ્ જાતિ (પશુ) ચોનિમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઋષિયો થયા. પૂજ્ય અને પ્રશસ્ત ગણાયા માટે બીજ વખણાય છે. હરિણીના ગર્ભમાંથી ઋષિના વીર્યથી ઋષ્યશ્રૃંગ મહામુનિ થયા.

હવે ક્ષેત્ર અર્થાત માતાથી જ જન્મ જાણવી એ માટે ઉદાહરણો ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદૂર છે. આગલા બન્નેની મા ક્ષત્રિયા, અને વિદૂરની શદ્રા હતી. અને ત્રણેનો પાપ વ્યાસ બ્રાહ્મણ હતો. એ તો જેવો સમય અને જેવી કાવટ અને જેની સત્તા ! શસ્ત્રી લાઠી ઉસડી ભેંસ ?

જુઓ મલખારમાં હજીયે મા પરથી જ જન્મ ઝોળખાય છે. ત્યાં નમ્મુદરી જાતના બ્રાહ્મણો, નાયરો કે જેને એ લોકો શદ્ર તરીકે ગણે છે તેની જોડે જોડાઈ જે સન્તાન ઉત્પન્ન થાય છે તે સર્વ “ નાયર ” જ કહેવાય છે. માટે જ મલખારમાં, પુત્ર, પાપની મિલકતનો વારસ ન થતા, મા કે મામાનો વારસ થાય છે પાપને તો એ ઝોળખતો જ નથી.

આ પરથી તમે જાણી શક્યા હશે કે આ બ્રાહ્મણી મા અને શદ્ર પાપથી જે ગણ્યા ગાંડ્યા થોડાએક “ ચંડાલો ” ગણાયા હશે તે બહુ જ અલ્પ હોવા જોઈએ. અને આપણે આગળ જોયું તેમ અન્ય સ્મૃતિયોના આધારથી તે પણ બ્રાહ્મણો કહેવાઈ શકાય.

પ્ર. આ સર્વ ચંડાલ આદિને “ મ્લેચ્છ ” શા માટે કહેતા હશે. કેમકે મારા ગામમાં તો અમો ધણું કરી મુસલમાનોને મ્લેચ્છ કહીએ છિયે.

ઉ. જુદા જુદા સમયમાં શબ્દો જુદા જુદા અર્થના વાચક થાય છે. મ્લેચ્છ શબ્દમાં પણ તેમ જ થયું છે. સંસ્કૃત ભાષામાં “ **મ્લેચ્છ અવ્યક્તે શબ્દે** ” એટલે અશુદ્ધ વાણી બોલવી એવા અર્થમાં એ ધાતુ છે. તે પરથી પ્રારમ્ભિક અવસ્થામાં અશુદ્ધ ભાષા-ભાષીને માટે મ્લેચ્છ શબ્દ

૧ હરિણી એટલે પશુ હરિણી નહિ. પણ હરિણી જાતિથી ઝોળખાતી માનવી સ્ત્રી. જુના કાળમાં જાતોનાં નામો જનવરોમાં ઉભરી આવતા શ્રેણીના સાદૃશ્યથી પડતાં હતાં. ઘણી જાતિયોનાં આવાં નામો પડતાં. અંગ્રેજમાં “ Totem ” કહે છે. જેમકે ઋક્ષ = ઋચ્છ = ર્ચ્છ કે રીંછ. એ રશિયનો છે. ર્ચ્છ પરથી ર્ચ્સ થઈ ગયું છે. હજીયે એમનાં રાજચિન્હ પતાકામાં રીંછનું ચિત્ર છે. આપણા બ્રીટીશ ને એમના ફ્રેન્ચ પડોશીઓ “ જૉહન બુલ ” “ જૉહન આખલો ” કહે છે !

વપરાયો હોવો જોઈએ. પતંજલિ મુનિ વ્યાકરણ શા માટે
શીખવું જોઈએ; તેના કારણોમાં એક એવું પણ કારણ આપે છે કે

તેऽસુરા હે લયો હે લય इतिकुर्वन्तः परावभूवुः

મ્લેચ્છો હવાયદેષ અપશ્નન્દઃ

મ્લેચ્છા મા ભૂમ इत्यव्ययं व्याकरणम्

જુના વખતમાં કોઈ યાજ્ઞિક ઋષિયો “હે અરયઃ હે અરયઃ” એમ
બોલવાને બદલે “હેલયઃ હેલયઃ” એમ બોલ્યા માટે તેઓ અશુદ્ધ બોલવાથી
મ્લેચ્છ રૂપે ગણાયા.

આ પરથી કાલાંતરે અશુદ્ધ ભાષીઓના વર્ગ બંધાયા જુના
કાળમાં ગ્રીક લોકો પણ અશુદ્ધ ભાષાભાષીઓને “બારબેરિયન” કહેતા.
અને અશુદ્ધ બોલવા માટે “બારબરોઇઝ” એ ક્રિયાપદ પણ વાપરતા.
આવા અશુદ્ધ ભાષા વાપરનારાઓ (શુદ્ધ સંસ્કૃત શિવાયની) અમુક કેન્દ્રોમાં
રહેતા અને તે સર્વ મ્લેચ્છ તરીકે જાણીતા થયા. આવાં કેન્દ્ર સ્થાનોમાંનું
એક બલોચીસ્તાન હતું. કેમકે તે શબ્દ જ મૂળ “મ્લેચ્છ સ્થાન ” પરથી
બગડી પાછળથી બલોચીસ્તાન થતી ગયું છે. ‘મ્લેચ્છ સ્થાન’નું બલોચસ્તાન
અને પછી હાલનું રૂપ થયું છે. તેમાં આ મ્લેચ્છ જાતિયો વ્યાકરણથી
સુબદ્ધ સંસ્કૃત નહિ પણ અપભ્રંશ ભાષા બોલતા હતા. આર્ય લોકોથી
નિન્દિત દુરાચારો તેમનામાં કાલાન્તરે આવ્યા જણાય છે. જેમકે મ્લેચ્છ
શબ્દની વ્યાખ્યામાં અમર કોષની વ્યાખ્યા સુધા ટીકામાં જ નીચેનો સ્લોઃ
ટાંકવામાં આવ્યો છે.

गोमांस भक्षको यस्तु लोक वाह्यं च भाषते

सर्वाचार विहीनोऽमौ म्लेच्छ इत्यभिधीयते

ગોમાંસ ભક્ષક, લોક બાહ્ય બૂકું બોલનાર અને આર્યોના સર્વ આચાર
રથી વિહીન “મ્લેચ્છ” જાણવો. આ ત્રણે દુર્ગુણો પરથી અસ્પૃશ્યોના
અમુક પેટા જાતોને મ્લેચ્છ કહ્યા હોય એ બનવું શક્ય છે. આજકાલ મુસ્લિમ
લમાન અને અંગ્રેજોને પણ ગોમાંસ ભક્ષણાદિની સમાનતાથી મ્લેચ્છ
કહેવાનો રિવાજ થઈ પડ્યો છે. તેમ વળી તેજ વ્યાખ્યા સુધા ટીકામાં,

ब्राह्मण्यां वैश्यतो जातः क्षत्रा भवति नामतः

अस्यामनेन चौर्येण म्लेच्छो विप्रात्प्रजायते

અર્થ—વૈશ્ય આપ અને બ્રાહ્મણીનાં સન્તાન “ક્ષત્રા” કહેવાય. અને આવી “ક્ષત્રા” ક્ષીમાં છુપી રીતે (વિના લગ્નથી) ઉત્પન્ન થયેલો “શ્લેષ્ઠ” બન્યો. જેવી રીતે આગળ બન્યાનું તેમ ખરા ચંડાળ તો વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્રાદિના વંશજો જ છે પણ પાછળથી શંક્ર આપ અને બ્રાહ્મણી માના પુત્રો પણ ચંડાળ કહેવાય તેવી જ રીતે અસલી શ્લેષ્ઠ તો ગોમાસ ભક્ષક, અશુદ્ધ ભાષાભાષી આચારવિહીન શ્લેષ્ઠ દેશવાસી જ છે. પણ તેનાં સાદર્યથી આ ગૌણ શ્લેષ્ઠને પણ “શ્લેષ્ઠ” ગણાવ્યો.

બધે, ઘણે ઠેકાણે તો પરમાર, રાઠોડ, સોલંકી ચોદાણુ આદિ ક્ષત્રિય વંશનાં નામો પણ આ અરપૃથ્થ જાતિયોમાં મોટે ભાગે હાલ મળી આવે છે. પણ મુસલમાનોનાં આ દેશપરનાં આક્રમણ પછીનાં આ સર્વ નામો છે. તે પરથી એ બન્યાય છે કે ઘણા ક્ષત્રિયોને પણ રાજ્ય અમલના જીવમોને લક્ષ્મી બાવા કામમાં પ્રવેશ કરવો પડ્યો હોય એમ પણ કેટલાં એક માને છે કે જે જે ક્ષત્રિયોનાં રાજ્યોમાં આ ચંડાલો વસ્યા હતા તેમનાં ઉપનમો એ લોકોએ ગ્રહણ કર્યા છે.

પ્ર. પણ હવે તમે તેને શું પાછા બ્રાહ્મણ બનાવવા માગે છો ?

ઉ. હું એમ નથી કહેવા માગતો કે આજને આજ સર્વ અરપૃથ્થ જાતિયોને બ્રાહ્મણપણાને “સ્ટામ્પ” મારી દો. એ તો જેવાં જેનાં શુદ્ધકર્મો હોય તેવા તેઓ ગણાય. તેઓમાંથી જે કાઈ તેવા બ્રાહ્મણના શુદ્ધ આચારવિચારવાળા, વિદ્વાનો હોય તો હું તે સામે વાંધો લખજી નહિ. ભાષા, તમ જરા તમારાં ધર્મપુસ્તકો તો જુઓ. જન્મનાં શરો અને અતિથર આદિ જેવાઓને બ્રાહ્મણ બનાવ્યા છે. જુઓ રકન્દ પુરાણનો સંવાદિ ખંડ—

શ્રી પરશુરામ પૃથ્વીને જીતના જીતના દક્ષિણમાં આવ્યા અને કેટલાંક તીર્થોની સ્થાપના કરી. આ પછી તેમણે કેટલાક બ્રાહ્મણોને બોલ્યા માટે નોતવાં—જુઓ તે પછી

શ્રદ્ધાર્થં ચૈવ યજ્ઞાર્થં મન્વિતાઃ સર્વબ્રાહ્મણાઃ । નાગતા ક્રુષ્થઃ સર્વે કુદ્ધો-
ભૂદ્ગાર્ગવો મુનિઃ ॥ મયાનૂતનકર્તા નૈ ક્ષેત્રં નૂતનનિર્મિતમ્ । નાગતા બ્રાહ્મણાઃ
સર્વે કારણં કિં પ્રયોજનમ્ ॥ બ્રાહ્મણાઃ મૂતનાઃ કાર્યા એવંચિતાનનુગ્રહમ્ ।
સૂર્યોદયે તુ સ્નાનાર્થં ગતઃ સાગરદર્શને ॥ ચિતાસ્થાને તુ સહસ્રા હ્યાગતાંશ્ચ
વદર્શ સઃ । કા જાતિઃ કશ્ચ ધર્મશ્ચ ક્વ સ્થાને ચૈવ વાસનમ્ ॥ વધયધ્વં
ચ સંસ્થાપ્ય કારણં તસ્ય વિદ્યતે । કૈવર્તકાઃ ઝુઝુઃ ॥ જ્ઞાતિપૃચ્છસિ હે
રામ જ્ઞાતિઃ કૈવર્તકીતિચ ॥ સિંધુતીરે કૃતો વાસો વ્યાપધર્મવિશારદાઃ તેષાં

પટિકુલંશ્રુત્વા પવિત્રમકરોત્તદા ॥ વ્રાહ્મણ્યં ચ તતો દત્વા સર્વવિદ્યા સુલક્ષણમ્ ।
ચિતાસ્થાને પવિત્રત્વાચિત્તપાવનસંજ્ઞકાઃ ॥ સ્કંદપુરાણાન્તર્ગતે સહ્યાદ્રિલખ્ણે
ઉત્તરાર્ધે પ્રથમાધ્યાયે ૨૧-૨૭ શ્લોકાઃ ।

અર્થ—પરશુરામે શ્રાદ્ધને માટે અને યજ્ઞને માટે તપ બ્રાહ્મણોને
નોતર્યો પણ ઠંઠ બ્રાહ્મણો આવ્યા નહિ. “તેનાં શુ કારણ, શુ પ્રયોજન ?
આપણે ત્યાં બ્રાહ્મણો બતાવ્યા” વિવા તેણે નિશ્ચય કર્યો. બીજે દિવસે
સવારના તે સમુદ્ર બહારી ગયા. ત્યાં એકાબધ વણા માણસોને આવેલાં એઈ
એમને પૂછ્યું કે “તમે કાણ છો ? ક્યા રહ્યા છો અને તમે શા ધર્મ પાળો છો ?

જવાબમાં—માળીમારો બોલ્યા, હું પરશુરાવ, તું અમારી જાત પૂછે
છે તો અમે જાતના માળીમાર છીએ, દરિયાનાં રસીએ છીએ, અને
બાધ ધર્મ-મજ્જા આદિ મારી ખાવા એ અમારો ધર્મ છે. એ માંમળી
પરશુરામે તેમનાં જુદાં જુદાં સાઠ ડેળાઓનાં જતાંતો સાલળા
સર્વને પવિત્ર કર્યાં અને તેઓને ચિત્તસ્થ નમાં, જ્યાં મુઠદાં બાળે ત્યાં
પાવન કરી “ચિત્ત પાવન” એવું નામ આપી બ્રાહ્મણો બનાવ્યા. સ્વર્ગ-
વાસી ન્યાયમૂર્તિ શ્રી રાગડે, હોરમાળવ બાળગંધર્વ દિગ્ધર અને માખલે
આદિ આજ ચિત્તપાવન બ્રાહ્મણો પૈત્રી છે. વળી મુરત જીજ્ઞામાં વાપીથી તે
તાપી સુધા ફલાયલા “અનનલા” નામની જાત પોતાને બ્રાહ્મણો તરીકે
જણાવે છે એમને સાઠ એમ કહેવાય છે કે અનનલ ગામ કાલ જ્યાં છે
ત્યાં શ્રી રામચન્દ્રજીએ એક વર આપ્યો તેમાં રાવણ લાખ બ્રાહ્મણોને નોતર્યો
પણ તેટલા બધા બ્રાહ્મણો ન મળી શકતાથી દુષળા કાળી અને ભિલ્લ
વંશરેન જનોષ પહેરાવી બ્રાહ્મણ બનાવ્યા અને તેમને જમાડ્યા. “આવિલ”
જન્મ કલંક વાયક છે. તે પરથી અનન-આવિલ એટલે જેમાંથી દાપ નિકળી
ગયો છે તે. એ નામ પણ અર્થસૂચક છે આ વર વાંસદા રાજ્યમાં
ઉંઠાઈના કુંડ પાસે કરેલા કહેવાય છે.

આ અનાવિલોમાં દારૂ પીવાને અહુ પ્રચાર છે. દેસાઈ ગણાતા હંચા
વંશીમાં અને વિશિષ્ઠ, ચીખડી આદિ તાલુકાઓમાં એવું છે છે કે પરશુરા
જનાર વર સાથેની જનનાં માણસો પરજારા ગામમાં પહોંચી “પેસતનજનાં
પીઠકેશ્વરનાં મંદિરમાં “મદ્વપાન” કરવા ચાલ્યા ગય છે આ બીલ
ધર્મખંડે કન્યાના આપને જ ચૂમવાનું હોય છે !

* આ ચિત્તપાવન લોકો આજવી બાહરે સાળસે થી અઢારસો વર્ષ
પહેલાં ચાકુદી જાતિમાંથી આફ્રિકાના ખમેરી પ્રાંતમાંથી આવ્યા કહેવાય છે.
જુઓ. મુખર્મની રાયલ એશીયાટિક સોસાયટીના શીખબોળ ખાતાના નોંધ
જે નીચે પ્રમાણે છે.

વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના મૂળ સ્થાપક શ્રી વલ્લભાચાર્ય તે પોતે બ્રાહ્મણ પણ સાધુ સંન્યાસી થયા અને તે મરી પાછા ગૃહી-ઐરીવાળા થયા. આ પતિતપણાને લીધે તેમને હલકા પાડવાને તેમની ન્યાતવાળાએ બહુ જોર લગાડ્યું ન્યાત બહાર તેા તેમને ક્યાં જ અને દહુએ તૈલંગ લોકો તેમને ન્યાત બહાર લેખે છે અને કન્યા આપતા નથી. જેથી એક જ આતૃકાળમાંથી શાસ્ત્રવિદ્ધ તેમને કન્યા ખરીદી પડે છે. એ તેા રીક છે કે તેમના વંશજો ધન, સ્વપક્ષનું બળ મદીનું જોર તેથી ગચી ગયા અને કોઈ રમ્યાખડ્યાને પકડી જરજમીન આપી ધરજમાન કરી પોતાનુ માડું ચમાને રાખે છે નહિ તેા તેઓનું કાણુ બળે શું નું શું યર્ષ જન ?

બેતી મસાએતના પૂર્વજ ઉત્તર તરફથી હિન્દુસ્થાનના દક્ષિણ ભાગમાં સુમારે ૧૬મી વર્ષ પહેલા આવ્યા; કારણ કે તેમના સ્વદેશ પર બીજા દેશના લોકોએ સ્વારી કરી તેમને દેશ છતી લીધા અને તેમને કાયર ક્યાં તેથી પોતાના જીવ અને માલમત્તાના સંરક્ષણથું તેઓને હિન્દુસ્થાનની વાટ લેવી પડી. તેા પણ તેની પછવાડે લાભેલા દુઢવે તેના પીછા છોડ્યો નહિ. અર્થાત્ જે નૌકામાં બેસી તેઓ નીકળ્યા તે નૌકા (મુઘલ પાસે) કનેરી બેટ સ્થાગણ પુરી. એ બેટ સલિલ ગામથી સુમારે ૧૫ માઇલ પર છે. સુમારે ૨૦૦૦ વર્ષ અગાઉથી અજિત ગામનો બાલ સમુદ્ર કાંઠાના આફ્રિકાના કિનારાનાં શહેરો સાથે વ્યાપાર સમ્બન્ધી મોટો વ્યવહાર ચાલતો હતો. સદરફ પુટેલા વઢાણુ પરના માત્ર ૭ પુરુષ અને ૭ સ્ત્રીઓ એટલાં માણસો જ છતાં બધ્યાં તેઓએ કેનરી બેટથી સુમારે ૬ માઇલ પર સમુદ્ર કિનારાપર આવેલા નાયગામ નામના એક ખેડ ગામમાં જઈ વાસ કર્યો.

પરદિપસ્થ લોકોથી બરેલું એક વઢાણુ મલખાર કિનારે પુટયું. તે પુટેલા વઢાણુ પરના લોકો મહાદિધાટની તબેરી આગળ સમુદ્ર કિનારે આવી લાગ્યા. તે જ હાલના ચિત્રાવન લોક એ પરદિપસ્થ ચિત્રપાવનોએ મુખ્ય વસાન ચિપલૂન પ્રાન્તમાં કરી હતી. એ ચિત્રપાવનના પૂર્વજો વિસ્તીર્ણ સનુદ્ર જોળંગી પ્રાંતમાં આવ્યા. તેઓ જમીનમાંજે આવ્યા ન હતા. તેમને દર્શનીય ગહેરો, તેના બુરા માંજરા ડોળા અને તેના પુટેલા વઢાણુ સમ્બન્ધીની માંદેતો આ સર્વ વાત સમ્બંધ પુરાણુ માંહેની વાતથી જુડી નથી કેટલાક એવું દાખવે છે કે એ ચિત્રપાવન (ઇજીપ્તવાન) બતિના પૂર્વજો આફ્રિકામાંના ઇજીપ્ત પ્રાન્તમાંથી વઢાણુ પર બેસી આ હિન્દુસ્થાનમ આવ્યા વળી કેટલાક એમ કહે છે કે આફ્રિકામાંના આર્બરી નામના પ્રાન્તમાંથી આવેલા બધુ લોકોના એ વંશજ છે.

પંડિત બાલાજી ત્રિલ્લ શાસ્ત્રકરકૃત અર્ધસાધર્મ પ્રકાશ પાનાં ૪૬-૫૦-૫૧ (છપાયલું ૧૧ સં. ૧૯૫૧)

સ. ત્યારે બતાવોને કે શાસ્ત્રમયોદા પ્રમાણે તેઓનું શું થાય ?

જ. ભંગી કરતાંએ તેઓ નીચે ગણાય. બુઝો.

અરુદો નૈષ્ઠિકં ધર્મે યસ્તુ પ્રવચ્યતે પુનઃપ્રાયશ્ચિતં નપશ્યામિ યેન શુદ્ધ્યેત્ સ આત્મહા

અર્થ—જે પોતાના સન્યાસ આશ્રમથી પતિત થઈ પાછો ગૃહી થાય તે પોતાના આત્માને હણનાર પાપીને માટે કોઈપણ પ્રાયશ્ચિત છે જ નહિ કે જેથી તેની શુદ્ધિ થાય.

આરુદ—પતિતં વિપ્રં મણ્ડલાચ્ચ વિનિઃ સૃતમ્ ઉદવહ્નં કૃમિદૃષ્ટં ચ સ્પૃષ્ઠ્વા ચાન્દ્રાયણચરેત્ આરુદ પતિતો જ્ઞેયઃ સર્વધર્મબાહિષ્કૃતઃ નિન્વ્યશ્ચ સર્વ દેવાનાં પિતૃણાં તથોચ્યતે

જે કોઈ વિપ્ર પોતાના સન્યાસ આશ્રમથી પતિત થઈ પુનઃ ગૃહી થાય તો ભંગીને અડકીને તો માત્ર નહાવું. પણ આ પાપીને અડકીને * ચાન્દ્રા-યણ ચરવું કરવું.

વળી સન્યાસીમાંથી બેરીવાળો થાય તો તે સર્વ પ્રકારના ધર્મકર્મથી બાક છે. સર્વ દેવકાર્ય અને પિતૃકાર્યને માટે તે નિન્દિત ગણાય છે.

કમ ભાષા જોયું તેમનું શું થાય તે ! એ તો “ભસકી લાડી ઉસકી ભૈસ”

સ. પણ પેણુવો પોતાના ધર્મને આડું આવે છે એમ કહે છે તેનું શું ?

જ. એ તો પોતાના ધર્મપુસ્તકો વાંચ્યા વગર જ કહે છે ! ખરે શ્રી વલ્લભ-વૈષ્ણવ પંથની શરૂઆત જ હલકા લોકોમાં કરવામાં આવી છે. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના વંશજો જાતે કોણુ છે તે અને શાસ્ત્રોને કાયદો તેઓને માટે શું કહે છે એ આપણે જોઈ ગયા. દને તેના ભક્તો બુઝો.

કમ્મના સ્વર્ગસ્થ વિદ્વાન્ ડાક્ટર આત્મારામ કેશવજી દિવેદી પોતાના “પૃથિરાજ ચક્રઆણ”માં આમ કહે છે. “હલકી જાતિને પણ ઉચાઈનો દાવો કરવાનું મન થયું જેમકે...જેને દાદે કે પરદાદે સિદ્ધમાં મચ્છીનો વ્યાપાર કીધો હશે અને પાંચ દશ હજાર માણનાં જેના પેટમાં ગયાં હશે તેનો પોત્રો કે પર પોત્રો આજ મરજદ લઈ બ્રાહ્મણનો છાટો નહિ લે અને ધરમાં સીતે મરજદ હશે અને પુરૂષને નહિ હોય તો સ્ત્રી પોતાના પતિનો છાટો નહિ લે !!! એ કંઈ નહિ પણ જાત્યાભિમાનની હદ ઓળંગી જવાનાં પરિણામ છે.”

એકમથી એક કોળીઆથી શરૂ કરી રાજ એક એક માત્ર વધારી પૂનમને દિવસે પંદર ખાવા. ને પાછા એક એક ઓછો કરી અમાસે માત્ર એક જ ખાવો અને ચાંદ્રાયણવ્રત કહે છે.

વૈષ્ણવ ધર્મના શરૂઆતનાં ભક્તો વેશ્યા, મુસલમાન અને ભંગીઓ સુદાંએ હતાં. પહેલી શરૂઆત એમ જ થાય છે. એ તો ગાંડું આગળ ચાલે એટલે ગંધ વાતોની સૂગ ચડે અને ખોટો આડમ્બર કરે. જુઓ તેમની “બસો આવન” અને “ચોરાસી” વૈષ્ણવોની વાર્તાઓ.

બસો આવન વૈષ્ણવની વાર્તા (૧૬૦૨ માં છપાયેલી)માં ધણી ભંગીઓ, પઠાણો વેશ્યાઓ વિગેરે વૈષ્ણવના મંદીરમાં આવી દર્શન સ્વર્ણન કરતાં એટલું જ નહિ પણ ગુંસાઈછી અને નાથજી તેમને કોટી કરી બેટતા. વિસ્તાર ભયને લીધે થોડી જ અહીં ઉતારવામાં આવે છે.

જુઓ વાર્તા ૧૭ મી. એક અલીખાન પઠાણ હતો. તેનો ઘોડો ધણો જ સુંદર હતો. એક ધડીમાં છ ગાઉ ચાલતો. એ ઘોડાને દેખીને શ્રી ગુંસાઈછીએ પ્રશંસા કરી એટલે અલીખાને તે ઘોડો ગુંસાઈછી પાસે મોકલી આપ્યો. પરંતુ શ્રી ગુંસાઈછીએ તે રાખ્યો નહિ. ત્યારે અલીખાને વિચાર્યું કે જો હું તેમનો સેવક થઈશ તો તે રાખશે. અલીખાન સેવક થયા અને સેવા કરવા લાગ્યા. અલીખાનની પુત્રી સેવા પણ કરવા લાગી. શ્રી ઠાકુરજી તેને અનુભવ બતાવવા લાગ્યા. અને તે સાથે મળીને નૃત્ય કરતા. અલીખાનને ખમર પડી કે બીતર નૃત્યનો શબ્દ થાય છે. અલીખાને છુપા રહીને જોયું તો શ્રી ઠાકુરજી પધાર્યા હતા, અને નૃત્ય કરતા હતા. આ જોઇને પુત્રીની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

તે જ વાર્તામાં પ્રસંગ ૪થો. નિત્ય શ્રી ગુંસાઈછી જોડુળમાં કથા કહેતા હતા, અને સર્વ વૈષ્ણવો સાંભળતા હતા. અલીખાન પણ નિત્ય કથા સાંભળતા હતા. જ્યારે અલીખાન આવે ત્યારે શ્રી ગુંસાઈછી કથા કહેવી શરૂ કરે...અલીખાન એવા કૃપા પાત્ર હતા કે કોઈ ભગવદ્ વાતો સાંભળતા તે અક્ષર પણ વિસરતા નહિ વાર્તા ૧૫૯ માં ઘોંચી મુસલમાન એ ઠાકુરજીનો ભક્ત હતો. વાર્તા ૨૧૮, રસખાન પઠાણ હતો તેને.....શ્રી નાથજીનાં દર્શન શ્રી ગુંસાઈછીના સ્વરૂપમાં થયા. શ્રી ગુંસાઈછી તેમને સાથે લઈ પધાર્યા અને ઉત્થાપનનાં દર્શન કરાવી મહાપ્રસાદ લેવરાવ્યો. એ રસખાન ગુંસાઈછીના એવા કૃપાપાત્ર હતા કે ત્યારે વાર્તા ૨૩૭ મીમાં તાનસેન મુસલમાન પણ શ્રી ગુંસાઈછીની કૃપાથી સર્વ અનુભવ જણાવતા હતા.

ભંગી નાથજીના ભક્ત હતા જે સર્વ દર્શનાદિ કરતા, તેવી અનેક વાર્તાઓ છે, જેમાંથી અહીં એક જ ટાંકી છે.

વાર્તા ૨૪૪મી—એક ભંગી ગોવર્ધનમાં રહેતો. નિત્ય વિલક્ષ્ણ કુંડપર ખાસ ખોદવા જતો તેની સામે નાથજીનું મંદિર હતું. અધિકારીએ ભોંત કરાવી

આ નિર્ણય વેદાન્તસૂત્ર ૩-૪-૪૩ ના શાંકરભાષ્યમાં અહિંસ્તૃભયથા -સ્મૃતેરાચારાન્ એ સૂત્ર પર આપ્યો છે.

એટલે વિશુદ્ધ જોવામાં આવ્યું નહિ. તેમણે સ્વપ્નમાં તે ભંગીને આજ્ઞા કરી કે તું જોકુળ બધું વસ્ત્રભણતે કહે કે આ ભીંત પડાવી નાખે. તે ત્યાં ગયો. શુભાષ્ટક શ્રી વક્ષમણએ.....પોતે ઉઠીને તે ભંગીને ગળે લગાડ્યો અને મોટા ઉત્સવ માન્યો.

જુઓ. આવી ખીજ અનેક વાર્તાઓ આ બસો આવન વૈષ્ણવોની વાર્તામાં છે. જ્યાં શ્રી નાથજી દાકુરજી તેમ જ શુભાષ્ટક દર્શન, સ્પર્શ અને બોટ આપતા અર્થાત્ બેટતા અને ગળે લગાડતા એવું આવે છે.

જેને ખાતરી કરવી હોય તેમણે બસો આવન વૈષ્ણવની વાર્તા અમવાદમાં મહાદેવ રામચંદ્ર ગંગુષ્ટેને ત્યાંથી મંગાવી વાંચી લેવી.

સ. પણ ત્યારે શું તમે પાછા બા ઢેડ ભગી વિગેરે અંત્યજને પાછા બ્રાહ્મણ બનાવી બ્રાહ્મણોમાં મેળવી દેવા માહો છો? માંસ ખાઈખાઈને અને દારૂ પી પીને તેઓના પરમાણુ પરમાણુ ખરાબ થઈ ગયા છે!

ઉ. એ તો શું પણ કોઈને પણ, જે જે વર્ણનાં ગુણકર્માદિ જોઈએ તે તે વર્ણના ગુણ કર્માદિ, તેમાં ન હોય તો તે વર્ણમાં જા માટે ગણાવા જોઈએ? પણ જરા પક્ષપાત મૂકી વિચારી જોશો તો હાલ તમે જેને બ્રાહ્મણ તરીકે માને છો તેની તો દશા જુઓ! ખમાલના બ્રાહ્મણો, બકરાનું માંસ માછલાં-હરણ, સસલો, ચન્દન ચો, ચાહુડી, તીતર વિગેરે ખાય છે. કાળીના તેમનાં મંદિરમાં ભેંકડો બકરાઓ રાખ પુજારી જ સ્વદસ્તે કાપે છે! દરોરાને દિવસે પાડો કાપી તેના લોહીનું ચરણામૃત છલ પર મૂકી માથે ચાંદલા તરફ ચડાવે છે (જે કે લસણ કાઢો ખાતા તે વટલાય છે) છતાં તેઓ બ્રાહ્મણ જ છે! તેવી જ રીતે મૈથિલ બ્રાહ્મણો પણ ઉપર બણાવેલી સર્વ વસ્તુઓ સ્વાદા કરી ખાય છે! અલમોડા નૈનીતાલ વિગેરેના ઉત્તમ ગણાતા બ્રાહ્મણો ઉપર ગણાવેલાં માંસ ઉપરાંત સુવર ખાય છે અને તેનાં અથાણાં ભરી રાખે છે, મુરખા કરી મૂકે છે! દાણો બોટ વિગેરે પણ પકાડોમાં બકરાના ચામડાં કે જેને “બલદ” કહે છે તેમાં ભરી રાખવામાં આવે છે! પુજારી પોતાના શુદ્ધ દસ્તે જ શિકાર કરી પોતાનાં પેટરૂપી પટારામાં ઉપલી વસ્તુઓ ધીરેથી મૂકે છે! ગોરખા બ્રાહ્મણો પણ ઉપરની પવિત્ર ચીજો શિવાય સેધા બંગલનો મુર્ગો કાચખો આદિ ભક્ષણ કરે છે. કાશ્મીરી તો ઉપર બણાવેલી સર્વ ચીજો ઉડાવે છે. ઉત્તર હિન્દના કાન્વકુખ વિગેરે બ્રાહ્મણો કબૂતર, તીતર માંસ માંછલા હરણ વિગેરે ખાય છે અને બાધ માનતા નથી, છતાં એ ચોકામાં કોઈને આવવા દેતા નથી કે અડતા નથી અને ચોકામાં

ફાદી ફાદીને જાણ છે (ચાકાની અને બહારની જમીનનો એક કાળે -સમ-પર્યં થવો જોઈએ નહિ !) છતાં આપણી છાતી પર જ વાળપેચા, અવસ્થી, આદિ બ્રાહ્મણો જ કહેવાય છે સિન્ધી બ્રાહ્મણોનાં મહેમાં, " પદ્ધો " નામની માખલીનું નામ સાંભળતાં જ પાણી ફૂટે છે. એ માખલીઓને મીઠું લગાડી સુકવે છે, એકમેકને મોઝાત તરીકે મોકલે છે. આ ઉપરાંત ખગ્ગા નામનાં તેમ જ બીજાં ાહ્મણો માસ વિગેરે ખાય જ છે ! ધણુઓ વાપમાર્ગી હોય છે અને દારૂ તો તેમને અગત્યુલ્લે છે (સિન્ધમાં વાણીયા લોકોની સીકમાં બેરવેલાં માંસનાં કબાબ સેકી વેચે છે) પંજાબી બ્રાહ્મણો ઉપર જણાવેલાં લગભગ બધા જનવરોના માસ હડપ કરી જાય છે પંજાબમાં તો અમુક ઝાતુમાં એક જાતની ચલ્લીઓ ચાય છે તેને સેકી મસાલા ભરી વેચે છે જે વેચાતી લગ્ન લોકો રસ્તામાં જ ચાવના ચાવતા ચાલ્યા જાય છે પંજાબમાં છુલ્લા જ " દિન્દુકા ગોસ્ત, " " મુસલમાનકા ગોસ્ત " એમ રહે રહેશે તો પર જુમ મારતા આમ તમ માણસો વેચતા જણાય છે ! ગુજરાતી બ્રાહ્મણ તો માંસ ખાતા નથી, કચ્છી સારસ્વત બ્રાહ્મણોનું કંઈ ચોક્કસ કદી શકતું નથી. પણ તેઓ હુસેની બ્રાહ્મણો કહેવાય જ છે કટલાક સિદ્ધપુરીયા બ્રાહ્મણો બાબુલનાથ અને બુલેશ્વરનાં મંદિરમાં દર્શને આવનારા લોકોનાં જોડા અને છતરી સાચવે છે પેલા સુરત જીજ્ઞાસુ અનાવસાઓમાં શું દારૂ પીતા નથી ? છતાં એ બદામણના બદામણ ! દક્ષિણના શેણવીઓ (પોતાને ગોડ સારસ્વત કહેવડાવતા) મરચ માંસ ખાય જ છે ! વળી બીજા દક્ષિણી બ્રાહ્મણો " દિન્દુ ઉપાદારગૃહમાં " કોણ જાણે કાનાં કાનાં એકાં (ઢેકતા પણ હોવાં સંભાવન છે) ચાહતા ખાલા રકાબીઓ ધુએ છે ! આપણા બીજા ગુજરાતી બ્રાહ્મણો પણ દિન્દુ હોટલમાં ઘણી ગંદી પોતડી પહેરી મેજા ચીકણા શરીરવાળા " આ પાશૈર મીક્ષ " આ પાંતરા, આ રાખરાણીની ચાહ, એમ વેચતા બ્રાહ્મણો " વેટરો " જેમ કુરોનીઅન હોટેલમાં હાય છે તેમ શું નથી હોતા ? વળી મીઠાઈ-મોનયાર, લાડુ, લજ્યાં આદિ બનાવવામાં જેનો મ્હોટો ભાગ જણીનો છે એવા અક્ષર શ્રમ્ય પોકૈણા-પુષ્કરણા બ્રાહ્મણો પણ બ્રાહ્મણો જ છે ! ઉપર જણાવેલા બ્રાહ્મણો મરેલાં જ જનવરોનાં જ (કંઈ જીવતાં થોડાં મ્હોમાં મૂકાય છે !) માંસ ખાય છે તેમનાં પરમાણુ ક્યાં દશે ! એનો કાષ્ઠવાર તમોએ વિચાર કર્યો છે ? છતાં

સર્વે “ભામજો બ” કહેવાય છે; તા.૧ ત્યાં ૧૬૩ એઓએ શે
અપરાધ કયો? તમે ગંદુ કરે તે ગંદકીને ભાઈ કરી તમને ગંદકીથી
મક્ત કરે માં શું?

મહાન આર્થ દિ-દુ ભાતિ જ્યારથી વેદિક ધર્મના કિતમ અને હિસાર
સિદ્ધાન્તો મૂકી ક્રમક્રમની પેઠે પોતપોતાના વડામા ફરવા માડી ત્યારથી
તે મહાન પ્રાગ હવે છિન્નભિન્ન અને અત્યંત અસ્તવ્યસ્ત બધ મધ જે સુ
દુનિયાના ઘણીખરી પ્રાગ આપણાથી બુદ્ધી પડી અન્યત્ર મધ છે. બુ

શનકૈતુ ક્રિયાલોપાદિમાઃ શાસ્ત્રિય જ્ઞાનયઃ । વૃષભત્વગતાભ્યાં ન-
જાદર્શનેનચ ॥ પૌંડ્રકાશ્ચૌદ્રવિટાઃ વાગ્ભોજા ચવનાઃ શક્તાઃ પારદાપલ્લ-
વાશ્ચીનાઃ કિરાતા દરદાઃ રથશાઃ મનુસ્મૃતિ મ. ૧૦ શ્લો. ૪૩-૪૪.

અર્થ—ધીરે ધીરે ધર્મના લોપથી અને પ્રાક્ષણના કિરેન વિના નીચે
જળાવેલા કાનચે વૃષભ એટલે અનાયે કહેવાયા. તે પાંડક, નોંડક, પ્રાપક,
કેમ્બોલિઆના લોકો, પુતાનના લોકો, સંધાયના, પારદ દેશવાસીઓ,
પારસીઓ, ચીનાઓ, તેમજી ભૂતાની બીલ્લા કારમીની મગજના દર
લોકો, અને કેટલાએક પદાડી ખસ લોકો.

સવાલકર્તા—આપે મારી શંકાને જે મતોવકાંક સમાધાન કરુ છે તે
માટે હું આપનો બહુ આભાર માનુ છું અને હવે પછી ન માટે આપણ
અન્યજ્ઞેની ઉત્તર કરવામા બે કાઠીશ. મન.

શુદ્ધિપત્ર

નોંધ—પહેલો ૫ તે અને બીજો લીડીના અંક સમજવો. પૃષ્ઠ ૨
લીડી ૪ પુનઃકર-પુનઃકર, ૩-૨, અન્યકતાઓ:- માત્ર પદાન્તર ૩-૨૪
ભાષાના-ભાષાના શબ્દો ૪-૨૫ અવ્યક્તશબ્દ-અવ્યક્ત શબ્દો. ૧-૧૧.
ધા-ધાર. ૬-૩૧. ગાયો-ગાયો માટે ૭-૧૬ વિશ્વામિત્રો-વૈશ્વામિત્રા
૭-૧૨. અસુ-આસુ ૭-૧૪ કુશલ-કુશલ ૭-૧૪ મેધિરે-મેનિરે
૭-૧૪. તાતનુચ્યા-તાનગુચ્યા ૭-૨૫. તેજા-તેજ ૮-૧૭ ન-૧-
શબ્દ ૮-૧૮ શબ્દ શબ્દ-શબ્દ શબ્દ ૮-૨૦ અપરૂપ્ય-અપૂર્ય ૮-૨૫
ચંડાલવાસી-ચંડાલવાસી. ૮-૨૮ યદુચ્છન્દસ-મધુચ્છન્દસ ૮-૨૮
આંગલવિગ્નિકો-આંગલવિગ્નિકો. ૮-૨૯ કા-કર્ષ ૭૪. ૧૦-૩૦ પારનાનક-
પ્રાસ્તાવિક. ૧૨-૧ મૃતયાઃ-મૃતયા. ૧૩-૨ કરાણી-જ્ઞાન કરાણી
૧૪-૧૨ પાદાકાન્ત-પાદાકાન્ત. ૧૪-૧૦ પુરુષને-પુરુષ, તે. શુ ભોળા-
ભોળા. ૧૬-૧૬ થશો-થાશો? ૧૭-૮ ૧૩ મા-૭૩ મા. ૧૮-૪ મહદ્
વ્યુત્તે-મહાવ્યુત્તે: ૨૪-૧૭ અપભ્રંશ-અપભ્રંશ. ૨૧-૧૧ વાળકાલ
શ્વધમો-વાળકશ્વધમો.

